

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra filosofie
Studijní program: Magisterský
Studijní obor: Anglický jazyk – Občanská výchova

DLOUHODOBÁ NEZAMĚSTNANOST A JEJÍ VLIV NA RODINU

**LONG-TERM UNEMPLOYMENT AND IT'S IMPACT
ON A FAMILY**

Diplomová práce: 2010 – FP – KFL

Autor:

Anna Hamplová

Podpis:

.....

Adresa:

Hrubá Skála – Doubravice 60

511 01, Turnov

Vedoucí práce: Mgr. Marie Holá

Počet:

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
77	10	0	0	14	2

V Liberci dne: 6.12.2010

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum 6.12.2010

Podpis

Poděkování za pomoc a konstruktivní rady patří především vedoucí diplomové práce Mgr. Marii Holé. Další díky patří Úřadu práce v Liberci a jmenovitě Heleně Adamcové, která pomohla s distribucí dotazníků, jež se staly základem pro praktickou část. Nemohu opomenout nejbližší, kteří přispěli především svou trpělivostí a podporou při vytváření diplomové práce.

Anotace:

Cílem této diplomové práce bylo zhodnocení vlivu dlouhodobé nezaměstnanosti na rodinu. Práce využila především výsledky získané prostřednictvím dotazníků distribuovaných Úřadem práce v Liberci. Tyto výsledky byly porovnány s obdobným šetřením provedeným v roce 1992 a také s výsledky rozhovorů s dlouhodobě nezaměstnanými. Komparace výsledků s odbornou literaturou převážně potvrdila tendence, které byly s dlouhodobě nezaměstnanými spojeny i v minulosti. Diplomová práce se zaměřila na rodinu jako zdroj podpory člověka bez práce. Na druhou stranu však také zobrazila rodinu, která je nezaměstnaností svého člena významně ovlivněna. Celkově práce poskytla obraz situace dlouhodobě nezaměstnaných a nastínila hlavní negativa, která je ovlivňují.

Klíčová slova:

dlouhodobá nezaměstnanost, rodina, práce, nedostatek financí, krize rodiny

Annotation:

The aim of this diploma thesis was to evaluate influence of long-term unemployment on a family. The thesis is mainly based on results from questionnaires distributed by the labour office in Liberec. These results were compared to similar results from research from 1992. The other source for comparison came through dialogues with unemployed people. Confrontation of research results and sources from literature ensured the author that characteristics connected with long-term unemployed people stayed the same as in the recent years. The diploma thesis was concerned on family as a source of support for the person without work. On the other hand it showed the family that is strongly influenced by it's unemployed member. Globally saying the work presented the situation of long-term unemployed people and outlined main disadvantages that affect them.

Key words:

long-term unemployment, family, labour, financial deficiency, crisis of a family

Annotation:

Ziel dieser Arbeit war, die Wirkung der langzeitigen Arbeitslosigkeit auf die Familie zu bewerten. Die Arbeit nutzte in der ersten Linie die Ergebnisse, die mit Hilfe der durch Arbeitsamt Liberec verteilten Fragebögen gewonnen wurden. Diese Ergebnisse wurden mit einer ähnlichen Umfrage verglichen, die im Jahre 1992 durchgeführt wurde und auch mit den Ergebnissen der Interviews mit Langzeitarbeitslosen. Vergleich der Ergebnisse mit der Fachliteratur vorwiegend bestätigte Tendenzen, die mit Langzeitarbeitslosen auch in der Vergangenheit verbunden wurden. Diese Arbeit konzentrierte sich auf die Familie als Quelle der Unterstützung für Menschen ohne Arbeit. Auf der anderen Seite zeigte sie auch Familie, die durch Arbeitslosigkeit eines seiner Mitglieder signifikant beeinflusst ist. Insgesamt illustrierte diese Diplomarbeit die Situation der Langzeitarbeitslosen und exponierte die wichtigsten negativen Aspekte, die sie beeinflussen.

Die Schlüsselwörter:

die langzeitigen Arbeitslosigkeit, die Familie, die Arbeit, die Finanzprobleme, die Krise der Familie

Obsah

1 Úvod.....	3
2 Teoretická část	5
2.1 Význam práce pro člověka.....	5
2.2 Nezaměstnanost	6
2.3 Dlouhodobá nezaměstnanost.....	8
2.4 Nezaměstnanost z pohledu vědních disciplín	10
2.4.1 Ekonomie	10
2.4.2 Sociologie	12
2.4.3 Psychologie	14
2.5 Nezaměstnanost a společnost.....	16
2.5.1 Rizikové skupiny.....	17
2.5.2 Dlouhodobá nezaměstnanost a veřejnost	21
2.5.3 Ztráta statutu a stigma	22
2.5.4 Dlouhodobá nezaměstnanost a sociálně patologické jevy	24
2.6 Individuální zkušenost dlouhodobé nezaměstnanosti	27
2.6.1 Sociální izolace	27
2.6.2 Dlouhodobá nezaměstnanost a psychické zdraví	29
2.6.3 Dlouhodobá nezaměstnanost a fyzické zdraví	32
2.6.4 Zkušenost nezaměstnaného se změnou času.....	34
2.7 Rodina a dlouhodobá nezaměstnanost	36
2.7.1 Krize rodiny	37
2.7.2 Změny ve stereotypch a fungování domácnosti	40

2.7.3 Vliv dlouhodobé nezaměstnanosti na děti v rodině	42
3 Praktická část	45
3.1 Cíl praktické části.....	45
3.2 Stanovení předpokladů.....	45
3.3 Použité metody.....	46
3.3.1 Metody použité k získání dat	46
3.3.2 Metody použité ke zpracování údajů	47
3.4 Popis zkoumaného vzorku	48
3.5 Průběh průzkumu	49
3.6 Získaná data a jejich interpretace	50
3.6.1 Základní rozdělení respondentů a charakteristika jednotlivých skupin	50
3.6.2 Příčiny nezaměstnanosti.....	52
3.6.3 Délka nezaměstnanosti vs. délka posledního zaměstnání	54
3.6.4 Vyvíjená aktivita při hledání práce	57
3.6.5 Změny v domácnosti spojené s dlouhodobou nezaměstnaností.....	59
3.6.6 Dlouhodobá nezaměstnanost a vliv na partnerský život	63
3.6.7 Změny stereotypů v rodině	65
3.6.8 Děti v rodině s nezaměstnaným členem.....	68
3.6.9 Pozitiva a negativa dlouhodobé nezaměstnanosti	71
3.7 Shrnutí praktické části.....	72
4 Závěr	74
5 Seznam literatury:	77
6 Seznam příloh	79

1 Úvod

Dlouhodobá nezaměstnanost je fenomén moderní společnosti, který se nedaří vymýtit, a proto je důležité se zaměřit na jeho popis, který je posléze využitelný při konkrétní pomoci nezaměstnaným. Cílem této diplomové práce je tak především zmapování situace dlouhodobě nezaměstnaných a jejich rodin a to jak teoreticky tak prakticky. Pro pochopení této problematiky je nutné se zaměřit nejen na problematiku rodin ve vztahu k nezaměstnanosti, ale obecněji se podívat na charakteristiky, které jsou s dlouhodobou nezaměstnaností spojeny.

Práce je strukturována od obecných poznatků vysvětlujících důležitost tématu jako takového, přes konkrétněji zaměřené otázky týkající se dlouhodobé nezaměstnanosti, až po praktické ověření získaných poznatků. Autorka se snažila postihnout oblast dlouhodobé nezaměstnanosti z více hledisek, konkrétně z pohledu veřejnosti, dále prostřednictvím individuální zkušenosti nezaměstnaného a v neposlední řadě skrze rodinu s nezaměstnaným členem. Vliv dlouhodobé nezaměstnanosti na rodinu je však zohledněn ve všech hlediscích. Praktická část je však díky metodice zaměřena spíše na individuální zkušenost, neboť informace o rodině nezaměstnaného jsou zprostředkovány a zkresleny subjektivním pohledem respondenta.

Dlouhodobá nezaměstnanost se v naší soudobé společnosti objevuje ve stále větším zastoupení v poměru celkového procenta lidí bez práce. Je tak důležité se na tyto jedince zaměřit a prozkoumat jejich situaci a to z mnoha důvodů. V dnešní nejisté době je hlavním důvodem fakt, že v situaci nezaměstnaného se může ocitnout téměř kdokoliv z nás a je proto dobré vědět, že je situaci možné s pomocí rodiny a sociální podpory (nejen finanční) zvládnout. Dalším důvodem pro zkoumání skupiny dlouhodobě nezaměstnaných je jejich vliv na majoritní zaměstnanou populaci. Pokud by například 10% celkové populace přenášelo vysoce nakažlivou a nebezpečnou nemoc, určitě by nás to nenechávalo chladnými.

Stejně tak by nás mělo zajímat téměř stejné procento lidí bez práce, kteří svým jednáním mohou také jakýmsi způsobem nakazit zbylou populaci. Jejich jednání a to především to sociálně patologické ovlivňuje celou společnost, neboť pracující populace vynakládá prostředky nejen na jejich podporu v nezaměstnanosti, ale i díky těmto jevům na jejich léčbu a terapie. V době úspor je tak na místě se zaměřit na prevenci, která sníží náklady na řešení důsledků dlouhodobé nezaměstnanosti.

Vliv dlouhodobé nezaměstnanosti na rodiny je samozřejmě obtížně postihnutelný, protože je nutné zohlednit různé podmínky a složení rodin. I přes to je však vhodné se touto otázkou zabývat, protože rodiny jsou nejen základem společnosti, ale jsou také místem výchovy dalších generací. Ovlivnění dětí v rodinách s nezaměstnaným členem je důležitým ukazatelem stavu naší společnosti. Jsou-li nezaměstnaní jedinci schopni udržet takový standart, aby jejich děti nepocítili změny spojené s nezaměstnaností významně, nebo zdali nezaměstnanost zasahuje takovým významným způsobem, že ovlivnění je zřejmé. Generace vyrůstající v dnešních rodinách se zkušeností nezaměstnanosti budou na jednu stranu lépe připraveni na svou případnou nezaměstnanost, ale zároveň je otázka, zda nebudou naopak předurčeni k nezaměstnanosti. Tuto otázku není zcela možné v rámci této práce zodpovědět, ale je možné na celou situaci pohlížet s vědomím této možnosti.

Praktická část této práce se tak snaží potvrdit teoretické teze a popřípadě upřesnit data aktuální pro liberecký kraj. Výzkum se konal především v Liberci a mapuje tak aktuální situaci v regionu. Byly využity dvě hlavní metody pro sběr dat: dotazníky distribuované prostřednictvím úřadu práce v Liberci a osobní rozhovory uskutečněné s dlouhodobě nezaměstnanými. Obě části výzkumu se shodovaly v tématu a většinou i v otázkách, ale lišily se v množství oslovených respondentů. Dotazníkové šetření je tedy možné nazvat kvantitativním výzkumem a druhou část kvalitativním. Dotazníky byly vytvářeny ve spolupráci s úřadem práce tak, aby byly pro uchazeče o práci co nejpříjemnější a byli schopni je snadně zodpovědět. Kvalitativní výzkum se v otázkách odvíjel od dotazníku vytvořeného pro kvantitativní výzkum, ale určitými otázkami se zabýval podrobněji.

2 Teoretická část

2.1 Význam práce pro člověka

Práce je z mnoha důvodů nezbytnou a nepostradatelnou součástí lidského života, jeho identity a sociálního postavení. Ztráta zaměstnání je tak silným existenciálním zážitkem a to i přes fakt, že rozvinutý sociální stát umožňuje přežít i bez finančního příjmu ze zaměstnání.¹ Práce je prostředkem k uspokojování základních potřeb ekonomických, psychických i sociálních. Zdeněk Palán vymezuje práci a její vztah k člověku pomocí vyjádření: „ Práce a pracovní činnost jsou základní podmínkou lidské existence.“² Práce je činitel, který zařazuje člověka do společnosti, umožňuje mu navazovat sociální kontakty, vést rozhovory, setkávat se s jinými lidmi a v neposlední řadě navazovat přátelské vztahy, které jsou pro jedince tak důležité ať už z hlediska sociálního nebo psychologického. V zaměstnání má člověk možnost projevit své schopnosti, vyjádřit svoji kompetenci, uspokojit základní potřebu soutěživosti porovnáním se s ostatními spolupracovníky. Vzhledem k výchově vlastních dětí je práce způsobem, jak jim ukázat správné životní hodnoty a naznačit postoje, které by měly od svých rodičů přijmout.

Význam práce pro lidskou existenci je potvrzen v řadě českých přísloví. Pro ilustraci: „Bez práce nejsou koláče“, „S prací nejdál dojdeš“, „Komu se nelení, tomu se zelení“. Přijetí prvního zaměstnání je považováno za vstup do dospělosti, což dosvědčuje i praxe sociálních dávek, které studium označují za soustavnou přípravu na zaměstnání.

---

¹ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 68. ISBN 80-86429-08-3.

² PALÁN, Z. Lidské zdroje: výkladový slovník. 1. vyd. Praha: Academia, 2002. s. 163. ISBN 80-200-0950-7.

Jak uvádí Marie Vágnerová, první zaměstnání je významným mezníkem, který potvrzuje dosažení sociální dimenze dospělosti včetně její společenské prestiže.³ A tak jak získání zaměstnání zvyšuje naši pozici v sociální hierarchii, její ztráta činí pravý opak. Dle Vágnerové je nezaměstnanost spojena se ztrátou významné sociální role a se snížením z ní vyplývajících statusu.⁴

2.2 Nezaměstnanost

Práce je velice důležitou součástí lidského života, a proto její ztráta zásadně zasahuje do každodenního života. Nezaměstnanost je tak jedním z velmi sledovaných jevů ve společnosti, kterým se zabývá jak sociologie, tak také psychologie a ekonomie. V Listině základních práv a svobod je zaručeno právo na důstojný život, ale v hospodářsko-právním řádu nemá nikdo existenci zajištěnu. Pro toho, kdo svoji existenci, potažmo život, uskutečňuje pouze a jedině skrze zaměstnání, je ztráta práce zároveň i popřením celého základu jeho osobní existence a žádné právo na život mu v takovou chvíli nepomůže.

První formy nezaměstnanosti vznikaly v 17. století v důsledku otevření manufaktur. Řemeslníci nebyli schopni jim konkurovat pro vysoké výrobní náklady. Dalším zlomem byla 30. léta 20. století, kdy díky hospodářské krizi přišla o práci spousta lidí. Zhruba od 60. let začala nezaměstnanost významněji stoupat. Tento trend pokračoval i v letech 70., kdy díky recesi přesáhl poprvé hranici považovanou za stav plné zaměstnanosti.

---

³VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 744. ISBN 978-80-7367-414-4.

⁴VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 744. ISBN 978-80-7367-414-4.

Vysoká nezaměstnanost v 70. a 80. letech neměla však takové dopady jako ta v letech 30., protože tou dobou byl již vytvořen rozvinutý sociální stát, který zajišťoval alespoň minimální příjem namísto nouzových vývařoven jídla.⁵

Hovoříme-li o nezaměstnanosti je zapotřebí vymezit tento pojem, což je možné pomocí definice člověka bez práce. Za nezaměstnaného je dle Mareše považován člověk, který je schopný práce, chce zaměstnání a i přes tyto fakta je v daný okamžik bez zaměstnání.⁶ Pro úplnost je vhodné doplnit předpoklad, že takový člověk pracovat chce a práci si i hledá. Formálním vyjádřením tohoto požadavku je pravidelná návštěva úřadu práce jako podmínka pro udržení statutu nezaměstnaného. Samozřejmě není možné nezaměstnanost takto jednoduše definovat. Podle různých kritérií můžeme dosáhnout detailnějšího rozdělení na jednotlivé typy nezaměstnanosti.

Zaměříme-li se na dobu, po kterou je dotyčná osoba bez práce, můžeme najít hned několik „odvětví“ nezaměstnanosti. „People between two jobs“ neboli frikční nezaměstnanost.⁷ Z anglického názvu jasně vyplývá, že se jedná o lidi, kteří jsou bez práce, ale tato situace je pro ně jen přechodnou epizodou v životě. Na trhu práce je neustálý pohyb, který přirozeně vytváří přechodně nezaměstnané. Do této skupiny můžeme zařadit i absolventy škol, kteří hledají své první zaměstnání. Pokud jej však nenaleznou po delší časové období, zařadí se do jiné skupiny, o které budu hovořit později. Dalším typem nezaměstnanosti je strukturální nezaměstnanost. Ta se vyznačuje nerovnováhou mezi pracovní silou, která je na trhu práce k dispozici, a poptávkou po pracovnících ze strany zaměstnavatelů. Mareš uvádí celou řadu příčin vzniku této situace.

---

⁵ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 40-41. ISBN 80-86429-08-3.

⁶ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 16. ISBN 80-86429-08-3.

⁷ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 18. ISBN 80-86429-08-3.

Mezi základní patří rozpad neefektivních podniků a institucí, požadavek na jinou kvalifikaci pracovníků a také jiná územní distribuce.⁸ Tento typ nezaměstnanosti se na trhu velice špatně vyrovnává. Reakční doba je relativně dlouhá a paradoxem je také fakt, že do tohoto typu mohou zapadnout i lidé s vysokou kvalifikací. Obor velice žádaný před několika lety může být nyní naprosto nadbytečný.

Cyklická nezaměstnanost, jako další typ, byla typická především pro devatenácté a dvacáté století. Vyjadřuje nerovnováhu mezi poptávkou a nabídkou, hovoříme tak o „nezaměstnanosti z nedostatečné poptávky“⁹. Pod cyklickou nezaměstnanost je možné zahrnout i takzvanou sezónní nezaměstnanost. Posledním typem nezaměstnanosti, které se chci věnovat především, je dlouhodobá nezaměstnanost, která má svá vlastní specifika a dopady na jedince, společnost i sociální systém.

2.3 Dlouhodobá nezaměstnanost

Samostatným pojmem, pokud mluvíme o nezaměstnanosti, je dlouhodobá nezaměstnanost. Je specifická právě termínem „dlouhodobá“, který určuje dobu, po kterou je daná osoba nezaměstnaná. Definice tohoto časového údaje se liší podle zemí, autorů a různých publikací. V USA je za dlouhodobou nezaměstnanost považována ta, která překročí 6 měsíců. V evropské unii je obecně za rozhodující považována doba jednoho roku. V České republice je pak tato doba specifikována dobou, po které je člověk vyřazen z pobírání podpory v nezaměstnanosti, která je nahrazena sociálními dávkami.

---

⁸ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 20. ISBN 80-86429-08-3.

⁹ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 21. ISBN 80-86429-08-3.

Božena Buchtová určuje dlouhodobou nezaměstnanost překročením jednoho roku bez práce.¹⁰ Petr Mareš hovoří o dvou způsobech určení nezaměstnanosti, které jsou různě přesné. V prvním případě bereme v úvahu den registrace na úřadu práce a den, kdy provádíme sčítání. Tento způsob zjišťování délky nezaměstnanosti má tendenci nadhodnocovat dlouhodobou nezaměstnanost. Mnohem přesnější určení a také častěji používaný je způsob posuzování každého jednotlivého případu nezaměstnanosti, což znamená, že se zaměřujeme na konkrétní dobu nezaměstnanosti každého jedince. Od data registrace na pracovním úřadě až po jeho vyřazení. Tento způsob mnohem více odpovídá skutečné situaci a může poskytnout přesnější informace¹¹.

Hovoříme-li o dlouhodobé nezaměstnanosti, vyvstane nám logická otázka: Proč je důležité rozlišovat dlouhodobou a krátkodobou nezaměstnanost? Vysvětlení je stejně logické. Relevantní je znalost poměru dlouhodobé a krátkodobé nezaměstnanosti. Konkrétně můžeme hovořit o situaci, kdy je v určitém regionu nižší míra nezaměstnanosti, ale její větší část je tvořena dlouhodobou nezaměstnaností. Menší počet lidí bez práce, ale i přesto větší zátěž pro státní rozpočet. Náklady na dlouhodobě nezaměstnaného jsou mnohem vyšší než náklady na člověka, který je bez práce po kratší dobu. Tento fakt souvisí s financemi vyplacenými dlouhodobě nezaměstnanému ve formě podpory v nezaměstnanosti, jeho pravděpodobně horšímu zdravotnímu stavu a sklonu k patologickému jednání, o kterém budu hovořit později.

---

¹⁰ BUCHTOVÁ, B. a kol. Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. s. 98. ISBN 80-247-9006-8.

¹¹ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 26. ISBN 80-86429-08-3.

2.4 Nezaměstnanost z pohledu vědních disciplín

2.4.1 Ekonomie

Nezaměstnanost je v poli ekonomie jedním z nejsledovanějších jevů tržního hospodářství. Je jeho neodmyslitelnou a přirozenou součástí, která v podstatě signalizuje i jeho dobrou funkčnost. Toto však platí jen při krátkodobé nezaměstnanosti lidí, kteří si hledají „lepší“ práci. Tito nezaměstnaní jsou nazýváni dobrovolně nezaměstnanými, protože odmítají nabídky práce neb čekají na pro ně vhodnější. Klasická nezaměstnanost, především v případě vyššího procenta v populaci, je spíše signálem pro problém v tržním hospodaření. Ekonomie definuje nezaměstnaného pomocí dvou podmínek, které musí být splněny. „Za nezaměstnané se považují osoby produktivního věku, které: nemají placené zaměstnání ani příjem ze sebe zaměstnání, jsou dočasně uvolněny z práce a očekávají, že budou znovu zaměstnány a aktivně hledají práci a jsou ochotny do práce nastoupit“¹².

Ekonomie jako vědní obor není samozřejmě jednotná a zastřešuje různorodé teorie, které také různě nahlíží na jevy tržního hospodářství. Liberalistická ekonomie se soustřeďuje kolem koncepce trhu a rovnováhy na trhu zajištěné pomocí svobodné soutěže. Základním mechanismem volné soutěže na trhu jsou ceny, které umožňují konkurenci, pohyb na trhu. Nezaměstnanost je z pohledu liberálů a také neoklasických ekonomů „dočasnou nerovnováhou mezi poptávkou a nabídkou práce na pracovním trhu“¹³. Liberalistické teorie souhlasí s výše zmíněnou tezí, že určitá míra nezaměstnanosti je přirozenou součástí trhu. Je tvořena nezaměstnaností frikční neboli dobrovolnou, lidmi mezi dvěma zaměstnáními.

---

¹² BUCHTOVÁ, B. a kol. Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. s. 65. ISBN 80-247-9006-8.

¹³ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 28. ISBN 80-86429-08-3.

I zde je za rozhodující činitel považována cena: cena, kterou je zaměstnavatel schopen nabídnout a cena, za kterou je nezaměstnaný ochoten práci přijmout. Liberalistické paradigma jednoznačně nesouhlasí se systémem sociálního státu, který částečně funguje i u nás. Podpora v nezaměstnanosti, která se svou výší přibližuje k výši minimální mzdy, může být a často i bývá alternativním příjmem, který snižuje motivaci pro hledání nového zaměstnání. Za nežádoucí jsou z pohledu liberálů považovány i odbory, které bojují za zvyšování mezd. Zaměstnavatelé tak nemohou snížit mzdy a zároveň nabídnout více pracovních míst a systém dávek sociálního státu odebírá nezaměstnané, kteří by byli ochotni pracovat i za nižší ohodnocení. Petr Mareš tak poukazuje na řešení, které liberalističtí ekonomové nabízejí: „boj proti inflaci, mzdová regulace (zejména je napadán institut minimální mzdy) a omezení síly sociálního státu“¹⁴. S tezí liberálů by určitě souhlasil i Ing. Petr Mach, do roku 2008 poradce pro ekonomiku prezidenta ČR, který hledá příčinu „naší“ nezaměstnanosti také v systému minimální mzdy. Podle Macha vzniká problém ve chvíli, kdy je minimální mzdou určitá práce úplně vytlačena z trhu, pak dochází k neefektivnímu využívání strojů tam, kde by byl levnější člověk. Výsledkem je dražší výroba, vyšší ceny a nezaměstnanost.¹⁵

Významným autorem zabývajícím se nezaměstnaností z ekonomického pohledu je John Maynard Keynes a jeho kniha *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*. Keynes útočí na teze klasický liberálů a neoliberálů, kteří vysvětlují nezaměstnanost jako frikční nebo dobrovolnou, a naopak využívá pojem „stálé nedobrovolné nezaměstnanosti“¹⁶.

---

¹⁴ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 29. ISBN 80-86429-08-3.

¹⁵ MACH, Petr. [online][cit. 2010-10-24]. [poslední úprava 31. 10. 2007]. Dostupný z WWW: <<http://petrmach.cz/cze/prispevek.php?ID=352>>

¹⁶ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 30. ISBN 80-86429-08-3.

Příčiny Keynes vidí v technologickém pokroku, který vytlačuje živou práci, a nedostatku poptávky, neochotě investovat, malému sklonu ke spotřebě.¹⁷ Kamil Fuchs hovoří o Keynesovi jako o tom, kdo zavedl do teorie ekonomie pojem tzv. nedobrovolné nezaměstnanosti, která je vyvolána nepružnými mzdami, jež způsobují nerovnováhu na trhu práce. Keynesiánská ekonomie propracovává argumenty, proč jsou nominální mzdové sazby nepružné a přichází s tvrzením, že vývoj ovlivňuje především to, že mzdy jsou výsledkem dlouhodobých dohod mezi zaměstnavateli a odbory, které neumožňují nominální snížení mezd. Dále příčinu vidí v tom, že výše mzdy je stanovována dohodou mezi zaměstnavatelem a zaměstnaným, nikoliv s nezaměstnaným.¹⁸ Při vyšší míře nezaměstnanosti by tak člověk bez práce přijal i práci méně placenou, ale nemůže mzdu ovlivnit, neboť ji ovlivňují jen lidé již na daném místě pracující, kteří rozhodně na snížení platu nepřistoupí.

2.4.2 Sociologie

Sociologie je společenská věda a tudíž není snadné ji jednoduše definovat. Pro naše využití postačí však definice: sociologie je společenská věda zkoumající sociální život jednotlivců, skupin a společností. Spojíme-li jednotlivé termíny s nezaměstnaností, objeví se oblasti, které je možné z hlediska sociologie zkoumat.

---

¹⁷ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 30. ISBN 80-86429-08-3.

¹⁸ BUCHTOVÁ, B. a kol. Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. s. 65. ISBN 80-247-9006-8.

Nezaměstnaní lidé a především ti, kteří jsou dlouhodobě nezaměstnaní, mají odlišný sociální život než aktivně pracující populace, dále vytváří specifickou skupinu a ovlivňují život celé společnosti. Práce je neodmyslitelnou součástí lidského života, jak již bylo řečeno výše. Zaměstnání je součástí identity člověka a přispívá tedy k vymezení jeho pozice ve společnosti, ovlivňuje jeho začlenění do sociální hierarchie.¹⁹ Nezaměstnanost je pak logicky spojena se ztrátou všech těchto „výhod“. Ztráta práce vede k sociální degradaci a nezaměstnaný je jakýmsi způsobem vyřazen ze společnosti. I díky tomu mají tito jedinci tendenci vytvářet si vlastní skupiny, kde se cítí bezpečně, protože nejsou negativně posuzováni. Označení „nezaměstnaný“ je pejorativní, neboť obsahuje negativní předponu „ne“, která označuje něco chybnějšího. S tím souvisí i fakt, že nezaměstnanost je často chápána více jako selhání jedince než selhání společnosti, jak uvádí i Vágnerová.²⁰ Toto nazírání situace může být způsobeno tím, že většina lidí si nepřipouští, že by se jich stejná situace mohla týkat a automaticky předpokládají, že si dotýčný situaci musel způsobit sám. V dnešní době si však stále více lidí uvědomuje, že ztráta zaměstnání se může týkat i jich a může mít i objektivní důvody.

Status nezaměstnaného s sebou přináší krom podřadného postavení i řadu povinností, především institucionálního charakteru. Vágnerová i Mareš se ve svých knihách shodují, že při neplnění těchto povinností dochází k potrestání, jak ze strany státu například formou vyloučení z evidence úřadu práce, tak i společností, která nedostatečnou aktivitu při hledání práce odsuzuje a poté přisuzuje ještě podřadnější postavení. Dle Vágnerové má nezaměstnaný svou situaci považovat za jednoznačně nežádoucí a jeho základní povinností má být hledání práce. Pokud člověk zaměstnání nenachází, je považován za líného a neschopného.²¹

---

¹⁹ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 744. ISBN 978-80-7367-414-4.

²⁰ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 744. ISBN 978-80-7367-414-4.

²¹ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 745. ISBN 978-80-7367-414-4.

Obraz nezaměstnaného je velice často posilován masmédií. Lidé bez práce jsou prezentováni jako ti vinní. „Je to dáno jejich neochotou k mobilitě, neochotou přijmout i hůře placenou práci nebo práci na zkrácený úvazek. Jsou nezaměstnaní pro své nedostatky či nedostatek prozíravosti.“²² Tímto obrazem prezentovaným médií je posilována představa lidí, kteří práci mají, že jich samotných se situace nemůže dotknout, protože mají například odlišné osobní charakteristiky. Mareš uvádí, že tento postoj je ve své podstatě obraný a zaměstnaní si jím ospravedlňují nepřátelský nebo vyhýbavý postoj k lidem bez zaměstnání.²³ To, jak společnost posuzuje nezaměstnané, je velice důležité právě pro jedince bez práce. Člověk svou osobu neposuzuje jen ze svého pohledu, ale identitu formuje i názor jeho okolí. Tato oblast ovlivnění již však spadá spíše do psychologie než do sociologie nezaměstnanosti.

2.4.3 Psychologie

Nezaměstnanost již dávno přerostla oblast ekonomie a i oblast sociologie. Stále intenzivněji se stává otázkou pro vědní obor zvaný psychologie. Jak potvrzuje i Božena Buchtová ve svém článku „Nezaměstnanost je jako nevyléčitelná nemoc“, problém nezaměstnanosti se stále častěji stává námětem hovorů lidí, kteří vyhledají pomoc psychologa.²⁴

---

²² MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 93. ISBN 80-86429-08-3.

²³ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 93. ISBN 80-86429-08-3.

²⁴ BUCHTOVÁ, B. Nezaměstnanost je jako nevyléčitelná nemoc. Psychologie dnes, 1999, roč. 5., č. 5, s. 8-11.

Ztráta práce je pro člověka zátěžovou situací a v některých případech se může jednat o „traumatizující existenciální zážitek“²⁵. V naší společnosti je práce zdrojem financí, ale také zdrojem identity a sebeúcty člověka. A jak již bylo řečeno, náročnou životní situaci ještě ztěžuje fakt, že nezaměstnaný je považován za neschopného, méněcenného.

Každý jedinec je jedinečný a tak i jeho reakce na zátěžové situace se liší. I přes to můžeme vysledovat určité pravidelnosti, které se objevují u více lidí v podobné situaci. Jednou z forem reakcí, tak jak ji popisuje Buchtová, je psychický šok. Ten se objevuje statisticky častěji u žen než u mužů. Další reakcí je pasivita a rezignace, která je doprovázená ztrátou motivace k hledání práce nebo k jakékoliv aktivitě vůbec. Obranný postoj se objevuje častěji u mužů a projevuje se snahou diskutovat o vzniklé situaci. Lidé, kteří reagují touto formou, se snaží zaměstnavatele přesvědčit, že nezhodnotil všechny možnosti a nedocenil jejich schopnosti. Posledním způsobem reakce, který Buchtová uvádí, je aktivní přístup popisovaný jako výzva k hledání nové práce. I tento přístup se objevuje častěji u mužů než u žen a také častěji u mladších lidí. Tato skupina považuje ztrátu práce za příležitost najít si nově a lepší zaměstnání.²⁶

Nezaměstnaný člověk a jeho okolí se krom ztráty zaměstnání musí potýkat i s případnou změnou chování daného jedince. Člověk bez práce se často chová jinak, než se choval dříve. Základním pojmem je „autoregulace“²⁷, která se mění a to v podobě změny motivace, ztráty schopnosti plánovat, organizovat svůj čas a orientovat se na své cíle. Velice často také dochází k posílení dřívějších tendencí, které plynou z osobnosti nezaměstnaného.

---

²⁵ BUCHTOVÁ, B. a kol. Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. s. 76. ISBN 80-247-9006-8.

²⁶ BUCHTOVÁ, B. a kol. Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. s. 85. ISBN 80-247-9006-8.

²⁷ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 738. ISBN 978-80-7367-414-4.

Člověk, který je zvyklý hovořit o síle osudu, může být příkladem „syndromu naučené bezmocnosti“.²⁸ Tento syndrom je typický pro lidi s nízkým vzděláním a množstvím nepříznivých zkušeností. Osoba, která je naopak silná v době, kdy má zaměstnání, je poté schopna reagovat odlišným způsobem. Zde hovoříme o reakci označované „fighting spirit“²⁹ – nezaměstnaný je ztrátou práce aktivizován a motivován ke zlepšení své osobní situace. Odolnost vůči složité životní situaci nezávisí jen na osobnosti daného člověka, ale také na výchově, dosavadní zkušenosti s podobnými situacemi a také na současném stavu jedince jak uvádí i Dana Švingalová ve své publikaci.³⁰ Je důležité nezapomenout na osoby, které má nezaměstnaný ve své blízkosti, a o nich, neboli o rodině, budu hovořit dále podrobněji.

2.5 Nezaměstnanost a společnost

Nezaměstnanost a zvláště pak ta dlouhodobá významně ovlivňuje nejen jedince, kterého se bezprostředně týká, ale také jeho rodinu a i celou společnost. Vzhledem ke stále vysokému procentu nezaměstnanosti, které v současnosti tvoří 8,5%³¹, je vliv na celou společnost významný a neopomenutelný.

---

²⁸ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 738. ISBN 978-80-7367-414-4.

²⁹ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 738. ISBN 978-80-7367-414-4.

³⁰ ŠVINGALOVÁ, D. Kapitoly z psychologie II. díl: psychologie osobnosti. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2002. s. 29. ISBN 80-7083-614-8.

³¹ MPSV [online]. [cit. 2010-11-13]. Dostupný z WWW : www.mpsv.cz

Společnost by se tedy měla snažit tuto situaci ovlivnit k lepšímu, snížit míru nezaměstnanosti nebo alespoň upravit situaci nezaměstnaných tak, aby významněji neovlivňovala situaci celé společnosti. Nejprve je však nutné skupinu nezaměstnaných dobře poznat a je také vhodné se zaměřit na dlouhodobě nezaměstnané. Ti sice svým zastoupením nepřesahují 13% z celkového počtu nezaměstnaných, ale jejich vliv je velký právě díky delší době, kdy jsou bez práce.

2.5.1 Rizikové skupiny

Schopnost člověka najít a udržet si práci je podmíněna řadou charakteristik, mezi níž patří věk, zdravotní stav, vzdělání, pohlaví a například i příslušnost k etnické skupině. Tyto charakteristiky tak vyčleňují skupiny lidí, kteří mají větší riziko ztráty práce a jsou ve své podstatě předurčení k dlouhodobé a také opakované nezaměstnanosti. Dlouhodobá nezaměstnanost tak přednostně ohrožuje určité skupiny populace a je zřejmé, že právě tito lidé by měli stát v zájmu preventivních a následně i podporujících aktivit. Dle Buchtové k těmto rizikovým skupinám patří mladí lidé, ženy s malými dětmi, zdravotně postižení občané, starší lidé, lidé s nízkým vzděláním, romské etnikum a přicházející imigranti.³²

2.5.1.1 Mladí lidé do 30 let

Mladí lidé jsou jednou z rizikových skupin především díky velkému ohrožení v případě nevytvoření pracovních návyků.

---

³² BUCHTOVÁ, B. a kol. Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. s. 109. ISBN 80-247-9006-8.

Čerství absolventi škol mají obrovskou nevýhodu oproti ostatním uchazečům o práci, protože jim chybí praktické zkušenosti. „Z výzkumu v ekonomicky rozvinutých zemích vyplývá, že v posledních letech dochází k 10% nárůstu osob ve věku 18 – 34 let, kteří se vracejí do rodiny a žijí se svými rodiči.“³³ Tento trend se objevuje i u nás a ukazuje tak náročnost situace mladých absolventů škol. Nemají dostatek financí, aby byli schopni žít samostatně, a tak zasahují do rodiny, kde rodiče na ně již nepobírají žádné příspěvky. Tito mladí lidé trpí nedostatkem peněz, jak již bylo řečeno, a také pocity nudy. I z tohoto důvodu jsou skupinou často ohroženou patologickými jevy, o kterých budu hovořit později.

2.5.1.2 Starší lidé

Skupina starších lidí je charakterizována nejtěživějším prožíváním situace nezaměstnanosti a to především ve věku 41 – 50 let. Starší lidé se mohou stát obětí propuštění z dlouho budované pracovní pozice, čímž dochází k přetrhání sociálních vazeb, ztráty kontinuity své dlouhodobé pracovní činnosti, což má za následek nejen snížení životní úrovně, ale také ztrátu sebevědomí, depresivní stavy a rezignace na jakoukoliv aktivitu. Pro dlouhodobě nezaměstnané spadající do této skupiny je velice důležité, aby byli stále motivováni ke hledání nového zaměstnání, které s sebou však nese otřesení řady stereotypů a životních postojů. Motivace determinuje chování jedince a aktivizuje jej k jednání či naopak neaktivizuje. Velice důležitá je tzv. „nadsituační aktivita“³⁴, což je schopnost člověka vytyčovat si cíle, které mohou aktuálně vypadat nereálně. Díky této schopnosti cílových představ si může člověk i v náročné životní situaci udržet motivaci k další aktivitě, která je především po delší době nezaměstnanosti obtížně udržitelná.

---

³³ BUCHTOVÁ, B. a kol. Člověk – psychosomatická bytost: k problému lidské sebereflexe. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 110. ISBN 80-210-1341-9.

³⁴ BUCHTOVÁ, B. a kol. Člověk – psychosomatická bytost: k problému lidské sebereflexe. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 67. ISBN 80-210-1341-9.

2.5.1.3 Ženy

Ženy, jako významná skupina na trhu práce, mají celou řadu rizikových faktorů vzhledem k nalezení zaměstnání. Především jde o situaci spojenou s ženami = matkami. Zaměstnavatel raději upřednostní muže před ženou z důvodu větší územní mobility, možnosti pracovat delší dobu a případně i pracovat na vícesměnný provoz. Ženy = matky starající se o děti do 15 let častěji potřebují uvolnit z práce kvůli nemoci dítěte a to především v neúplných rodinách, kde chybí partner, který by se o dítě postaral. Tato situace je řešitelná formou „family-friendly“ zaměstnání, která poskytují zkrácený úvazek nebo například flexibilní pracovní dobu. V České republice však k těmto změnám zatím příliš nedochází a lze je očekávat až po nutných legislativních změnách.

2.5.1.4 Zdravotně postižení lidé

Doba evidence lidí z této skupiny na úřadech práce několikanásobně převyšuje dobu registrace zdravých jedinců. Zaměstnání je pro tyto lidi nejen zdrojem obživy, ale především zdrojem pocitů potřebnosti a vlastní důstojnosti. Avšak vzhledem ke stále většímu důrazu na produktivitu práce, jak uvádí Buchtová, mají tyto lidé v současné společnosti čím dále menší šanci se uplatnit na trhu práce.³⁵ Pro jejich rodiny to znamená péči o nezaměstnaného rodinného příslušníka, který má velice malou naději na umístění do nového zaměstnání.

---

³⁵ BUCHTOVÁ, B. a kol. Člověk – psychosomatická bytost: k problému lidské sebereflexe. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 113. ISBN 80-210-1341-9.

2.5.1.5 Lidé s nízkým vzděláním

Lidé s nízkým vzděláním tvoří velkou část dlouhodobě nezaměstnaných. Velice často se jedná o jedince problematicky vzdělavatelné, kteří dokončili pouze základní školu. Často sem patří lidé se specifickými charakteristikami individuálního a rodinného života, také ti, jež se podílí na deviantním jednání ve společnosti. Někdy je tak možné hovořit o „new-underclass“, která je typická právě výše popsány charakteristikami a její vytvoření je často spojeno s dlouhodobě nezaměstnanými lidmi, kteří se díky své situaci stanou zcela závislí na státní podpoře. Obecně je však vzdělanost krucální pro získání nového zaměstnání. Práci, kterou jsou schopni vykonávat lidé bez kvalifikace, velice často nahrazují stroje, které jsou většinou i levnější variantou.

Vzhledem ke zmíněným charakteristikám je možné do skupiny s nízkým vzděláním zařadit i romské etnikum. „Většina Romů totiž absolvuje pouze základní vzdělání a nezíská další kvalifikaci.“³⁶ Členové tohoto etnika mají tendenci se prostorově shromažďovat a vytváří tak lokality s vyhraněnými sociálními problémy, s vysokou kriminalitou a s rostoucí závislostí na finančních prostředcích poskytovaných státem. Romové se ocitají pod tlakem majoritní společnosti, ale také pod tlakem vlastních kulturních vzorců a hodnot, které jim určitou formou zakazují větší přizpůsobení majoritní společnosti především právě v otázce vzdělání. K získání nového zaměstnání je tak nutná určitá adaptace, kterou zaměstnavatelé určitě požadují.

---

³⁶ BUCHTOVÁ, B. a kol. Člověk – psychosomatická bytost: k problému lidské sebereflexe. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 114. ISBN 80-210-1341-9.

2.5.2 Dlouhodobá nezaměstnanost a veřejnost

Nezaměstnanost je posuzována veřejností jednoznačně jako negativní jev. Velice často je tento názor podporován médii a je moralizující. Zaměstnaný člověk přepokládá, že člověk bez práce si svoji situaci způsobil vlastním přičiněním. Lidé se domnívají, že nezaměstnaný má určitou charakteristiku, která jej od nich samotných odlišuje. Tímto způsobem se brání připustit si fakt, že by se stejná situace mohla týkat i jich a také se snaží ospravedlnit svůj negativní postoj k lidem bez práce. Mareš říká, že se jedná o jakousi ideologii podobnou teorii stigmatu. Ideologie, kterou si vytváří nestigmatizovaní pro vysvětlení podřadného postavení stigmatizovaných a pro racionalizaci svého nepřátelského nebo vyhýbavého postoje k nim.³⁷

Nezaměstnaným je prisuzován určitý stupeň zavinění vlastní situace. Dále se předpokládá, že vynaloží všechny možné prostředky k nalezení nového zaměstnání. Díky tomu je dlouhodobá nezaměstnanost posuzována extrémně negativně. Velice často se objevuje tvrzení, že dlouhodobě bez práce jsou pouze ti, kdo nechtějí pracovat. Toto přesvědčení se objevilo i v knize popisující výzkum z roku 1992. Tato publikace uvádí, že ten, kdo chtěl práci, našel ji rychle, a díky tomu vliv na rodinu mohl být minimální.³⁸ Tento předpoklad však není možné aplikovat na současnou situaci. Aktivita při hledání práce je samozřejmě nejvýznamnějším faktorem, který ovlivňuje dobu bez zaměstnání, ale není tím jediným. I člověk, který se snaží práci najít, nemusí být úspěšný. V dnešní době si zaměstnavatelé mohou vybírat a tak volí potenciální zaměstnance podle vzhledu, věku, vzdělání, pohlaví a dalších charakteristik.

---

³⁷ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 93. ISBN 80-86429-08-3.

³⁸ KUCHAROVÁ, V. Rodina s nezaměstnaným členem domácnosti. 1. vyd. Bratislava: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1992. s. 1. ISBN 80-7138-065-2.

V případě, že žadatel o práci opakovaně neuspěje například v konkurzu nebo, v horším případě, vůbec žádná práce, kterou by mohl vykonávat, na trhu není, velice snadno upadne do depresí a apatie. Veřejnost od nezaměstnaných očekává, že se budou snažit hledat práci za jakýchkoliv podmínek. Díky tomu se z hledání nového zaměstnání může stát prázdný rituál, který je udržován jen z nutnosti zůstat konformní, tak jak o tom hovoří i Petr Mareš.³⁹ Názory na nezaměstnané se neomezuji jen na osobu, která aktuálně nemá práci. Náhled společnosti na nezaměstnaného se odráží i na vnímání jeho rodiny. Vzhledem k tomu, že situace nezaměstnaných je často přisuzována jejich lenosti a nezájmu, stejné chování se očekává i u jejich dětí. Samotná rodina s nezaměstnaným členem samozřejmě pociťuje vzniklou situaci nejen finančně. Změny související se ztrátou práce jsou nejvýraznější právě v rodině, ale o tom budeme hovořit ještě později.

2.5.3 Ztráta statutu a stigma

Změna statutu je spojena nejen s dlouhodobou nezaměstnaností, ale i s jinými náročnými životními situacemi. Obecně platí, že změna statutu se projevuje především vzhledem ke konzumním zvyklostem společnosti. Dlouhodobá nezaměstnanost je spojena s nedostatkem financí, což se projevuje především na nutnosti změny způsobu nakupování. Mareš uvádí, že nezaměstnaní se především snaží si udržet auto (pokud je vlastnili před ztrátou práce), protože nutnost odprodat auto je nejmarkantnější manifestací úpadku životní úrovně.⁴⁰

---

³⁹ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 93. ISBN 80-86429-08-3.

⁴⁰ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 88. ISBN 80-86429-08-3.

Druhým významným indikátorem sociálního statutu je schopnost zajistit rodině, ve které je alespoň jeden ze členů bez práce, pravidelnou obměnu šatstva a bytového zařízení. Především vzhledem k dospívajícím dětem je nutnost nového oblečení nejnaléhavější. Konzumnímu chování se podřizují již děti ve škole a ty podle oblečení a vlastnictví dalších „in“ předmětů usuzují na oblíbenost a díky tomu i sociální statut. Rodiče tak velice často utrácí i poslední úspory právě za zboží určené pro děti, aby jim udrželi oblíbenost a ušetřili je pocitům, které oni sami dobře znají.

Vnímání situace a vyrovnání se s novým statutem se liší od člověka k člověku. Předpokládáme-li, že je možné tyto reakce zjednodušeně charakterizovat, můžeme hovořit o dvou základních způsobech reakce na nezaměstnanost. Prvním z nich je přesvědčení, že osud jedince je v jeho vlastních rukou a jeho činnost závisí jen na jeho rozhodnutí. Tato varianta přístupu je výhodnější pro uchazeče o práci, neboť nevede k pasivitě, ale naopak k aktivitě. Druhou variantou přístupu je předpoklad, že situace nezaměstnanosti je důsledkem vnějších příčin a nebylo možné jejímu vzniku zamezit. Tento postoj velmi často vede k rezignaci na jakoukoliv aktivitu při hledání nového zaměstnání a je statisticky ověřeno, že se častěji objevuje u dlouhodobě nezaměstnaných.⁴¹ Tato reakce na zátěžovou situaci se může jevit jako negativní, ale v jistém ohledu tomu tak nemusí být. Díky tomu, že jedinec bez práce shodí vinu na „skrytého“ viníka, nedojde ke snížení jeho vlastního sebevědomí, což napomáhá jeho lepší psychické situaci. Oba tyto postoje úzce souvisí s dětmi v rodině nezaměstnaného. Děti a to jak malé tak již dospívající mají tendenci přebírat chování od svých rodičů. Rodič, který zvolí spíše pasivní přístup k nezaměstnanosti, může jen těžko napomínat dítě v případě jeho lenosti a neaktivního přístupu například ke škole. Na druhou stranu může svoji situaci předkládat jako negativní příklad a vést své potomky k pilnému studiu, které ulehčí jejich situaci na trhu práce. Jednáli se však o dlouhodobě nezaměstnaného s vyšším vzděláním, tento negativní vzor nesplní svou funkci.

---

⁴¹ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 89. ISBN 80-86429-08-3.

Nezaměstnanost je spojena se ztrátou sociálního statutu a také se stigmatem, které společnost nezaměstnanému přiřazuje. Stigma je „rozpor mezi tím, čím by jedinec měl být a tím, čím skutečně je“⁴². Zaměříme-li se na stigma podrobněji, můžeme rozlišit dva základní typy: zjevné a skryté. Zjevné stigma je okolí a veřejnosti známo a diskredituje dotyčnou osobu. Skryté stigma, dalo by se říci zatím, není známo. Nezaměstnaný jedinec se snaží svou situaci utajit, aby se ubránil diskreditaci a snížení sociálního statutu. Toto utajení se může týkat nejen například sousedů nebo přátel, ale občas se skrývání objevuje i vůči členům rodiny. Mareš uvádí dva konkrétní příklady: muže, který odcházel i po ztrátě práce z domu v pracovním oděvu, a mladou ženu, která po ztrátě zaměstnání předstírala studium.⁴³ Někdo řeší svou situaci pasivním postojem a někdo další předstírá, že práci stále ještě má. Oba tyto přístupy jsou různým způsobem obrany před hlubším působením náročné životní situace jakou nezaměstnanost a zvláště ta dlouhodobá je. Ochranné mechanismy nemusí být využívány jen kvůli vlastní osobě nezaměstnaného, ale například i kvůli členům jeho rodiny, které se snaží ušetřit zátěže.

2.5.4 Dlouhodobá nezaměstnanost a sociálně patologické jevy

Dlouhodobě nezaměstnaní lidé jsou ovlivňováni společností skrze její názory a odsuzování. Ale i společnost je ovlivňována skupinou lidí, kteří dlouhou dobu nemají práci, a to ne pozitivně. S touto skupinou lidí jsou spojovány sociálně patologické jevy různého charakteru. Nejčastěji se jedná o alkoholismus, kouření, drogovou závislost a v neposlední řadě sebevraždy.

---

⁴² MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 90. ISBN 80-86429-08-3.

⁴³ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 91. ISBN 80-86429-08-3.

Otázka sebevražd je však komplikovanější. Je nutné zahrnout i nedokonané sebevraždy = parasuicidy, které jsou extrémním způsobem komunikace ve chvíli, kdy má nezaměstnaný pocit, že jiným způsobem to už nejde. V publikaci P. Mareše se objevuje podezření, že nikoliv nezaměstnanost vede k vyšší frekvenci sebevražd, ale že naopak predispozice osob náchylných k sebevraždě vedou k tomu, že jsou mezi nezaměstnanými více zastoupeni.⁴⁴ Oproti tomu Buchtová si tuto variantu nepřipouští a naopak své tvrzení podporuje výsledky výzkumu z roku 1998. Ten ukázal, že nejčastěji dobrovolně odcházejí ze života lidé ve věku 40 až 50 a ze sociálních příčin sebevraždy je nezaměstnanost v nadpoloviční převaze.⁴⁵ Dalším jevem, který se objevuje u dlouhodobě nezaměstnaných, je nadměrné využívání léků a celkově vyšší nemocnost. Tento trend se potvrzuje jednoznačně v oblastech, kde bylo v krátkém časovém období propuštěno více lidí.

Deviantní chování je nejčastěji spojováno s mladšími lidmi, kteří mají tendenci jednat „infantilně“⁴⁶ a to znamená, že kupují zbytečné věci, patří k militantním fotbalovým fanouškům a zabývají se obecně nepodstatnými věcmi, protože ty podstatné neumí vyřešit. Závislost se objevuje především u mladších lidí a závislostí rozumíme kouření, alkoholismus a také konzumaci drog. Toto chování je převážně způsobeno nedostatkem podnětů, které by zamezili postupující frustraci, nudě a absenci programu a povinností. Nezaměstnaní mladí lidé se sdružují do part, užívají drogy, kradou a chovají se vandalsky, tak jak to uvádí i M. Vágnerová ve své knize.⁴⁷

---

⁴⁴ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 91. ISBN 80-86429-08-3.

⁴⁵ BUCHTOVÁ, B. a kol. Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. s. 115. ISBN 80-247-9006-8.

⁴⁶ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 92. ISBN 80-86429-08-3.

⁴⁷ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 742. ISBN 978-80-7367-414-4.

Největším rizikem pro mladé nezaměstnané je krom samotné závislosti i fakt, že pokud se včas nezapojí do pracovního procesu, nenaučí se odpovědnosti, pracovní morálce a stereotypům. Jejich pozdější zařazení na trhu práce bude ještě obtížnější. Schopnost adaptace na život zaměstnance je po zkušenosti s dlouhodobou nezaměstnaností a někdy i patologickými jevy narušená.

Patologické jevy spojené s dlouhodobou nezaměstnaností ovlivňují negativně též celou rodinu nezaměstnaného. Tento směr ovlivnění je jednoznačný – od nezaměstnaného, přes jeho chování až po ovlivnění rodiny. Vzhledem k vysoké důležitosti rodiny ve vývoji každého jedince je možné hledat i ovlivnění v opačném směru. Rodina má v životě člověka řadu funkcí, například funkci hmotného zajištění, funkci sociální ochrany nebo socializační funkci.⁴⁸ Socializací člověk prochází v průběhu celého života a tak i v situaci nezaměstnanosti se učí novému postavení a z něho vyplývající sociální role. Ke snadnějšímu přizpůsobení se náročné situace dlouhodobé nezaměstnanosti může rodina významně napomoci. Poskytne člověku bez práce zázemí stálého prostředí a jistoty, že se má na koho v nouzi obrátit. Nefunguje-li jedna či více funkcí rodiny, může to vést ke změnám chování u jednotlivých členů. Spojí-li se disfunkce rodiny s dlouhodobou nezaměstnaností, může jedince dovést až k zásadním změnám v chování, jako jsou sociálně patologické jevy.

---

⁴⁸ SOCHŮREK, J. Vybrané kapitoly ze sociální patologie I. díl: úvod do sociální patologie, sociálně patologické skupiny. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2001. s. 36. ISBN 80-7083-494-3.

2.6 Individuální zkušenost dlouhodobé nezaměstnanosti

2.6.1 Sociální izolace

Sociální izolace je velmi významným jevem spojeným s dlouhodobou nezaměstnaností. Nezaměstnanost jako taková vede k sociální izolaci a to především u lidí, kteří nemají jiné vazby. Člověk již nezastává svou pracovní pozici a má pocit, že díky tomu není nikým. „Je to totéž, jako být negramotný, neschopný, ponížený. Člověk nikam nepatří a nemá nic chtít.“⁴⁹ Nezaměstnanost vede k sociální izolaci hned dvěma způsoby. Ztracené zaměstnání je významným zdrojem sociálních kontaktů, které jsou přerušeny a jen málokdo je schopen a i ochoten je i nadále udržovat. Další ztráta kontaktů je také spojena se zaměstnáním, ale nepřímo. Nezaměstnaný přijde o širší sociální kontakty s lidmi, kteří pro něj v době, kdy práci měl, vůbec nebyli důležití, jen se s nimi potkával. Ale i tyto kontakty v dlouhodobé nezaměstnanosti chybí, protože je nelze nahradit jen těmi užšími. Stejně tak jak nemůžeme nahradit práci volným časem.⁵⁰ Buchtová přímo hovoří o „latentních funkcích placeného zaměstnání“⁵¹. Práce poskytuje krom finančního ohodnocení také pocit vlastní seberealizace a společenské užitečnosti, která je vnímána právě skrze sociální kontakty, které nám poskytují zpětnou vazbu.

---

⁴⁹ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 744. ISBN 978-80-7367-414-4.

⁵⁰ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 82. ISBN 80-86429-08-3.

⁵¹ BUCHTOVÁ, B. Nezaměstnanost je jako nevyléčitelná nemoc. Psychologie dnes, 1999, roč. 5., č. 5, s. 8-11.

Sociální izolace nemusí být vždy na první pohled zřejmá, neboť i dlouhodobě nezaměstnaný může udržovat celou řadu sociálních kontaktů. Tyto kontakty jsou však většinou spojeny s úzkým rodinným kruhem anebo s lidmi, kteří jsou v podobné situaci, tedy nezaměstnaní. Sociální izolaci je tak nutné chápat především vzhledem k majoritní = zaměstnané populaci. Problém izolace je tak zesílen v oblastech s hromadnou nezaměstnaností, kde mají nezaměstnaní méně příležitostí k udržení sociálních kontaktů se zaměstnanými lidmi. Sociální izolaci je postižen nejen sám nezaměstnaný, ale jeho nejbližší okolí, nejčastěji rodina. Právě v oblastech s vyšším výskytem nezaměstnanosti může docházet ke sdružování nezaměstnaných do skupin. Tyto skupiny velice často sklouzávají ke kriminálním činnostem, což ohrožuje soudržnost rodin, jejichž členů se takové jednání týká.

Stejně tak jako jiné charakteristiky týkající se dlouhodobě nezaměstnaných i sociální izolace se liší například podle věku. Je známo, že mladí nezaměstnaní si zvládají udržet mnohem více a širší sociální kontakty než starší lidé. Starší lidé udržují pevnější vazby, ale jak již bylo řečeno, ne všechny vazby je možné nahradit těmi blízkými, rodinnými kontakty. Mladí nezaměstnaní díky schopnosti udržet kontakty v širších sociálních sítích snižují rodinné napětí, protože svou pozornost obrací nejen na rodinu, ale i na jiné lidi a zájmy. Mareš uvádí, že především mladí svobodní nezaměstnaní mají tendenci k životu v širších sociálních sítích vrstevníků, které nabývají různých forem. Může se jednat například o vzájemnou solidaritu při kriminální činnosti a vandalství, kdy takovéto sociální vazby mohou získat podobu gangů mladistvých.⁵²

Sociální izolace nezaměstnaných samozřejmě souvisí i s nedostatkem financí. Mužské sociální kontakty se většinou překrývají. To znamená, že užší přátelské kontakty se překrývají se širšími pracovními kontakty. Díky tomu mohou muži udržovat sociální vazby bez vynaložení finančních prostředků prostým chozením do zaměstnání. Při ztrátě zaměstnání však přichází snadněji o všechny kontakty.

---

⁵² MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 82. ISBN 80-86429-08-3.

Ženy naopak oddělují kontakty pracovní a osobní. Při ztrátě zaměstnání se tak neocitnou hned v naprosté sociální izolaci, ale finanční situace je k tomu později donutí. Přátelské kontakty žen jsou často udržovány prostřednictvím koníčků, zájmů nebo jen pravidelnému scházení se například u kávy. Finanční náročnost sociálních vazeb je vyšší než u mužů a tak ženy při ztrátě práce přichází nejen o pracovní kontakty, ale postupně i o osobní přátelské kontakty. Mareš uvádí, že redukce společenského života žen po ztrátě práce je vyšší než u mužů.⁵³

2.6.2 Dlouhodobá nezaměstnanost a psychické zdraví

Ztráta zaměstnání je závažná životní situace, což potvrzuje i fakt, že nezaměstnanost se stává jedním z hlavních témat hovorů s lidmi, kteří vyhledají pomoc psychologa.⁵⁴ Psychická náročnost situace je spojena se vším, co bylo zmíněno výše. Jedná se o názor veřejnosti, stigmatizaci, sociální izolaci, vlastní pocity méněcennosti a nepotřebnosti, které se mohou v extrémním případě vyvinout až do psychické poruchy. Psychická náročnost nezaměstnanosti je způsobena celou řadou okolností, se kterými se člověk bez práce setkává. V krátkosti se zaměříme na jednotlivé aspekty, které psychické zdraví jedince ovlivňují.

Základním, nelze však říci hlavním, negativním aspektem dlouhodobé nezaměstnanosti jsou finanční obtíže. Ty se projeví u všech lidí bez práce bez rozdílu jejich původního pracovního zařazení, ale jejich intenzita se liší. Ne všichni nezaměstnaní se musí potýkat s naprostou chudobou.

---

⁵³ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 83. ISBN 80-86429-08-3.

⁵⁴ BUCHTOVÁ, B. Nezaměstnanost je jako nevyлéčitelná nemoc. Psychologie dnes, 1999, roč. 5., č. 5, s. 8-11.

Například lidé s vyšším platem nebo s naspořenými financemi mohou být schopni si udržet přijatelný status i v období bez práce. Finanční obavy jsou však spojeny se všemi sociálními vrstvami, ale jejich zaměření se liší. Někteří nezaměstnaní zvažují koníčky, které mohou svým dětem a i sobě nadále nabídnout, jiní řeší existenciální otázky jako je například zajištění splácení půjček, zajištění základních hmotných potřeb atd.

S nezaměstnaností souvisí i změna společenského chování, omezení sociálních kontaktů. Mareš popisuje dvě hlavní příčiny těchto změn: samotná ztráta zaměstnání a nedostatek financí na udržení stávajícího společenského života.⁵⁵ S otázkou sociálních kontaktů souvisí obecně i zúžení sociálního prostředí, tedy i prostředí, kde člověk může rozvíjet nové dovednosti a zužitkovat ty staré. Díky tomu dochází k zapomínání nabytých vědomostí, což se projevuje u pracovních pohovorů, kdy člověk není například tak pohotový, jako byl dříve.

Dalším faktorem, který velice významně ovlivňuje psychiku nezaměstnaného, je opakovaný zážitek neúspěchu právě v souvislosti s hledáním nové práce. Tato významně ponižující zkušenost, jak ji nazývá Mareš, je spojena s názorem okolí, které neúspěšného jedince považuje za toho, kdo selhal.⁵⁶ Jedinec se potýká s hodnotícími názory na svou osobu a sám přitom sleduje změny, které se s jeho osobou dějí. Reakce na změnu životního rytmu se liší a to nejen v závislosti na osobě jedince, ale i vzhledem k poslednímu zaměstnání. Člověk zvyklý na vysoké pracovní tempo může být zaskočen množstvím volného času a díky tomu je náchylnější k horšímu zvládnutí pocitu nepotřebnosti a zbytečnosti.

---

⁵⁵ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 85. ISBN 80-86429-08-3.

⁵⁶ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 85. ISBN 80-86429-08-3.

Zvládání obtížné situace se také odvíjí od individuálních vlastností jedince. Tyto vlastnosti ještě doplňují další faktory jako je dosavadní zkušenost s takovou situací, intelekt, výchova a současný stav organismu a to jak somatický tak také psychický.⁵⁷ Nezvládá-li jedinec náročnou situaci, může se u něj projevit celá řada reakcí. Jednou z nich je frustrace, která vzniká jako důsledek skutečné nebo zdánlivé překážky, která jedinci brání dosažení určitého cíle. V případě dlouhodobé nezaměstnanosti je tímto cílem získání nové práce. Frustrovaný člověk podle osobnostních vlastností může volit různé přístupy a jedním z nich je například „stereotypie“⁵⁸, což znamená, že jedinec neustále opakuje stejný postup, který však nevede k dosažení cíle. Toto jednání je spojeno také s požadavky, které jedinci vytváří společnost – člověk smyslu prázdným opakováním činnosti hledání práce splňuje podmínku aktivity a ochraňuje se tak před negativními reakcemi okolí, tak jak bylo popsáno výše.

Nezaměstnanost bývá obecně označována za stresující situaci. Stres je do určité míry považován za pozitivní vzhledem k výkonnosti člověka. Lidé pod stresem pracují rychleji a intenzivněji, jsou schopni dosáhnout výsledků, které je až samotné překvapují. Toto tvrzení však platí pouze v případě nízké hladiny stresu působícího na člověka po kratší časové období. Překročí-li hladina stresu tuto zvladatelnou úroveň, můžeme hovořit o destruktivní zátěži. Destruktivní zátěž se projevuje depresivními stavy, trvalou obavou, strachem, negativním myšlením, které narušuje vyváženost osobnosti.⁵⁹ Dlouhodobá nezaměstnanost s sebou přináší celou řadu stresujících situací, se kterými se člověk bez práce musí vyrovnávat a reagovat na ně.

---

⁵⁷ ŠVINGALOVÁ, D. Kapitoly z psychologie II. díl: psychologie osobnosti. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2002. s. 29. ISBN 80-7083-614-8.

⁵⁸ ŠVINGALOVÁ, D. Kapitoly z psychologie II. díl: psychologie osobnosti. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2002. s. 31. ISBN 80-7083-614-8.

⁵⁹ BUCHTOVÁ, B. a kol. Člověk – psychosomatická bytost: k problému lidské sebereflexe. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 211 – 212. ISBN 80-210-1341-9.

Reakce samozřejmě souvisí s osobními předpoklady jedince zvládat takové situace a tak někteří jedinci zvládají jednotlivé náročné situace odděleně a doba působení stresu je tak rozdělena na kratší období. Vnímavější jedinci mohou jednotlivé situace spojovat do celků a vystavovat se tak neustálému působení stresu, což může vést až ke kolapsu organismu.

Stresovaný jedinec dlouhodobou nezaměstnaností mění své chování a to z hlediska několika oblastí. Duševní změny jsou spojeny především s napětím, depresí, produkcí negativních myšlenek, zlosti nebo únavností. V chování jako takovém je možné sledovat změnu v podobě snížení nebo zvýšení aktivity, apatii, neúčelným chaotickým chováním nebo chybnými úkony. V aktuálním návalu stresu je možné sledovat i tělesné reakce jako je zvracení, svalový třes a obecně vznik psychosomatických onemocnění.⁶⁰ Všechny tyto reakce, ať už se objevují odděleně nebo v horším případě i pospolu, ovlivňují významně nejen nezaměstnaného jedince, ale celé jeho nejbližší okolí. Rodina je svědkem rapidní změny jejich člena a může se stát objektem jeho zlosti a měnících se nálad. Člověk bez práce tak stěžuje život nejen sobě, ale i svým blízkým, kteří stejně jako on musí reagovat i na změny v domácnosti a například i ve finančním zajištění rodiny.

2.6.3 Dlouhodobá nezaměstnanost a fyzické zdraví

Spojitosť mezi nezaměstnaností a psychickým zdravím je jasná a neoddiskutovatelná. Oproti tomu vztah mezi nezaměstnaností a fyzickým zdravím tak jednoznačný není. Základním ukazatelem je zvýšené využívání zdravotnických služeb ze strany nezaměstnaných.

---

⁶⁰ ŠVINGALOVÁ, D. Kapitoly z psychologie II. díl: psychologie osobnosti. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2002. s. 47 – 48. ISBN 80-7083-614-8.

Výzkumy vztahu zdraví a nezaměstnanosti jsou obtížně proveditelné a tudíž se většina studií omezuje na spojitost vlivu stresu způsobeného dlouhodobou nezaměstnaností na fyzické zdraví. A jak již bylo zmíněno v souvislosti s psychickým zdravím, stres se může projevovat právě i somaticky.

V minulosti byla spojitost mezi nezaměstnaností a zdravím především skrze nedostatek potravin nebo jejich nevyhovujícímu složení. Díky chudobě vzniklé kvůli nezaměstnanosti se tak především během krize 30. let objevovala podvýživa a nemoci spojené s nevyváženou stravou.⁶¹ Tento trend se v dnešní době již neobjevuje, neboť před jeho vznikem zasahuje sociální stát se systémem podpor. Z poloviny třicátých let pochází i sledování prováděné českým chirurgem E. Vintrichem, který poukazoval na komplikovanější pooperační průběh, doprovázený horečnatými krizemi u oslabených nezaměstnaných nemocných. Jako důvod je udávána oslabená obranyschopnost organismu lidí bez práce.⁶²

Hlavním pojítkem mezi nezaměstnaností a zdravotním stavem člověka je stres, jak již bylo řečeno. Stres útočí především na imunitní systém, což znamená větší náchylnost ke všem dalším infekčním chorobám. Statisticky se také projevuje spojitost mezi stresem a kardiovaskulárním systémem člověka. Ke všemu, co stres lidskému organismu přináší, se připojují zesilující faktory, které se u nezaměstnaných objevují ve větší míře než u zbylé populace, a těmi jsou kouření, požívání alkoholu, léků a drog.⁶³ Všechny tyto faktory mohou vést až ke chronickému onemocnění, které jde ruku v ruce s dlouhodobou nezaměstnaností pravděpodobněji než s tou krátkodobou.

---

⁶¹ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 83 – 84. ISBN 80-86429-08-3.

⁶² BUCHTOVÁ, B. a kol. Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. s. 130. ISBN 80-247-9006-8.

⁶³ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 84. ISBN 80-86429-08-3.

Samozřejmě vyvstává otázka, zda vztah nezaměstnanosti a fyzického zdraví nemůže být opačný, než zde bylo naznačeno. Nelze popírat, že zhoršený zdravotní stav a vyšší nemocnost se může stát záminkou k ukončení pracovního poměru ze strany zaměstnavatele. Výzkumy v této otázce nejsou zcela jednoznačné. Například kardiovaskulární onemocnění se objevuje ve svém vrcholu opožděně za vrcholem nezaměstnanosti. Tento trend je možné dle Mareše interpretovat dvojím způsobem: „buď je výskyt těchto potíží větší v době ekonomické konjunktury, nebo jde o opožděný dozvuk ekonomických potíží, kdy toto onemocnění potřebuje určitý čas k tomu, aby se rozvinulo.“⁶⁴ V případě druhé varianty interpretace je vliv nezaměstnanosti na zdraví nejen jedince, ale celé populace, přímý.

2.6.4 Zkušenost nezaměstnaného se změnou času

Ztráta zaměstnání s sebou krom dalších negativ přináší velmi zatěžující fakt a tím je rozbití časové struktury dne. Již malé děti se v rámci socializace učí aktivně a účelně využívat svůj čas. Dělí jej podle docházky do školky nebo školy na povinnou součást a zbytek na volný čas určený například ke hraní. Rodiče jim pak určují čas, kdy jíst a spát. S věkem si člověk o časové struktuře dne rozhoduje sám, ale není tomu tak zcela. Zaměstnaný člověk má direktivně určenou pracovní dobu, která mu poskytuje časové rozdělení dne. Ztráta práce tak znamená rozpad každodenních stereotypů, jak Vágnerová uvádí, nezaměstnanému plyne čas mnohem pomaleji.⁶⁵ Dny se vlečou a postupně se vytrácí schopnost rozlišovat mezi všedním dnem a víkendem.

---

⁶⁴ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 84. ISBN 80-86429-08-3.

⁶⁵ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 741. ISBN 978-80-7367-414-4.

S narůstající délkou nezaměstnanosti se tyto negativní projevy násobí a většina dlouhodobě nezaměstnaných upadá do apatie, nezájmu a nudy. I lidé, kteří měli dříve spoustu zájmů, je v době nezaměstnanosti opouští. Důvod není jen v nedostatku financí, což samozřejmě také souvisí, ale hlavní příčina je ve vnímání volného času. Volný čas je v naší kultuře dle Mareše spojen s útekem a relaxací od práce.⁶⁶ Chybí-li však práce, od které by si dotyčný mohl ve volném čase odpočinout, pozbývá volný čas na svém významu. Nezaměstnaný tak paradoxně nemůže volný čas využít právě kvůli jeho neomezenému množství. Setkáváme se tak s názorem, že nezaměstnaní tráví volný čas před televizí sledováním pořadů, které je vůbec nezajímají, spaním přes den anebo jen ležením v posteli bez jakékoliv činnosti. Tento obraz se může zdát přehnaně kritizující a rozhodně jej nelze aplikovat na všechny lidi bez práce, ale většina dlouhodobě nezaměstnaných k tomuto modelu chování sklouzne. Udržet si časový harmonogram a vyplnit jej smysluplnými činnostmi zvládne jen malé množství nezaměstnaných jedinců.

Zvládnutí strukturace času v době bez práce souvisí nejen s osobními předpoklady jedince, ale také s posledním zaměstnáním. Člověk, který byl v poslední práci nespokojen, může být na situaci nezaměstnanosti lépe připraven. Krom naspořených finančních prostředků pravděpodobně bude lépe motivován k nalezení nové práce. Možná lépe řečeno, nemá pocit zrady ze strany zaměstnavatele a tak svoji situaci rychleji a lépe chápe a i díky tomu je schopen rychleji reagovat. Člověk, který byl v posledním zaměstnání spokojen, měl určité ambice a aspiroval na vyšší postavení, může být výpovědí z práce mnohem více zaskočen a i díky tomu je jeho schopnost adaptace na novou situaci obtížnější a psychicky náročnější.

Otázka strukturace je relativně snadno řešitelná, ale sám nezaměstnaný nemusí mít dost sil, odhodlání ke snaze něco změnit. Na tomto místě především by měla být rodina a blízké okolí oporou, neboť může člověku bez práce v mnohém pomoci.

---

⁶⁶ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 78. ISBN 80-86429-08-3.

Například v rodině s menšími dětmi je vhodné ponechat starost o děti právě na nezaměstnaném. Doprovod do školy, odpolední kontrola úkolů a večerní připravenosti na další den do školy rozdělí celý den na menší části a pomůže nezaměstnanému rozlišovat všední dny a víkend, uchovat si určité povinnosti. Rozdělení úkolů v domácnosti a přidělení povinností, které doposud vykonával jiný člen rodiny, může být chápáno ze strany nezaměstnaného jako direktivní přikazování a být tak zdrojem konfliktů. Nelze tedy poskytovat obecně platné rady pro rodiny s nezaměstnaným členem. Co, však můžeme říci, je fakt, že nezaměstnanému by krom nepodstatných úkonů měl být přidělen určitý úkol, který je důležitý pro chod domácnosti. Díky tomu může nezaměstnaný lépe překonat pocit neužitečnosti.

2.7 Rodina a dlouhodobá nezaměstnanost

Rodina jako nejbližší okolí nezaměstnaného prožívá všechna negativa přímo a ovlivnění je tedy stejně přímé jako u osoby, která je bez práce. Nemůžeme se tak omezit na vyjmenování aspektů, které rodinu ovlivňují. Vše, co bylo popsáno výše, do života rodiny s nezaměstnaným členem více či méně zasahuje. Náзор veřejnosti se neomezuje pouze na osobu bez práce, ale zahrnuje i rodinné příslušníky. Stejně tak stigmatizace se vztahuje i na nejbližší. Sociálně patologické jevy ohrožují společnost a zasahují do sociálních vazeb, ale ještě dříve než ovlivní společnost, ovlivňují rodinu nezaměstnaného. Psychická pohoda a fyzické zdraví člověka bez práce se odráží na náladě a situaci celé rodiny, která se musí přizpůsobit nemocnému ať psychicky či fyzicky. Ztráta práce je tak velkým zásahem do života člověka, že ani nemůže neovlivnit zbylé členy rodiny. Změny spojené s rodinou jsou však různé, projevují se v různé míře a odvíjí se také na složení rodiny, která je nezaměstnaností postižena.

Rodina však nemusí být nezaměstnaností pouze ohrožována, ale může se stát pro nezaměstnaného útočištěm. Rodina poskytuje podporu v podobě zázemí, ale také širší sociální sítě příbuzenstva. Mareš uvádí, že větší pomoc je zpravidla poskytována ze strany rodiny ženy a zvláště pak osobně její matky.⁶⁷ Nezaměstnaní mohou od svých příbuzných očekávat finanční pomoc, což je ovšem problematické. Rodiny velice často žijí územně blízko sebe a díky tomu se nezaměstnanost může vyskytovat i u více členů. Obecněji pochází ze stejného sociálního prostředí a toto prostředí může být stejně postiženo. Díky tomu podpůrná síla působí dvěma směry: na jedné straně rodina podporuje, ale na druhé straně udržuje své členy ve stejném deprivovaném prostředí. Nezaměstnanost se tak v rodinném kruhu může opakovat a přivádět rodinu do stále náročnější situace. Ta může až přesáhnout možnosti rodiny, které jsou ještě zvládnutelné, a posunout členy rodiny do závislosti na sociálním státě a také na sociální práci.

2.7.1 Krize rodiny

Rodina je útočištěm, kam se nezaměstnaný člověk obrací a hledá podporu. Nejčastěji hledá oporu ve svém životním partnerovi, což znamená, že přenáší své obavy i na něj. „Pro partnera nezaměstnaného je situace stresující a on sám může pociťovat úzkost, strach z budoucnosti i deprese, které v něm vyvolává tíživá situace. Jsou na něj kladeny větší požadavky, jež často nejsou ničím kompenzovány.“⁶⁸

---

⁶⁷ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 81. ISBN 80-86429-08-3.

⁶⁸ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 746. ISBN 978-80-7367-414-4.

Životní partner se stává oporou nezaměstnaného, ale zároveň je tím, kdo situaci řeší především finančně, není-li sám bez práce. Je tak důležité, jak se nezaměstnaný ke své situaci postaví: jak intenzivně hledá novou práci, v jaké míře je ochoten pomáhat v domácnosti, které povinnosti přebírá. Díky zátěži, která je na celou rodinu vytvářena, mnohdy postačí, aby došlo ke konfliktu právě kvůli chodu domácnosti, a rozvine se konflikt mnohem závažnější. I díky tomu, že nezaměstnaný a jeho partner jsou pod neustálým stresem, dochází ve skupině nezaměstnaných mnohem častěji k rozvodům.

Ve všech publikacích týkajících se nezaměstnanosti můžeme najít shodný údaj: rozvodovost je dvojnásobná u nezaměstnaných ve srovnání se zaměstnanou částí populace. Zátěž nezaměstnanosti a zvláště té dlouhodobé působí na oba partnery v rodině a vede tak často ke konfliktům, které mohou vést právě až ke krizi a následnému rozpadu rodiny. V souvislosti s krizí se objevují i informace o rodinném násilí. Tento problém, jak uvádí Mareš, je však komplexnější, protože nelze přímo spojovat násilné chování v rodině a nezaměstnanost. Domácí násilí nemusí být vyvoláno nezaměstnaností, i když ta může být jeho katalyzátorem, je spíše spojeno s určitými faktory, které jedince predisponují k tomuto násilí a současně ke snazší ztrátě zaměstnání.⁶⁹ Mezi tyto faktory patří například nižší úroveň vzdělání nebo různé psychické potíže.

Logickým důsledkem zvýšené rozvodovosti je vznik neúplných rodin. Statisticky potvrzeným faktem je, že 90% z rodin s jedním dospělým je složeno z matky a dítěte nebo dětí, pouhých 10% neúplných rodin se skládá z otce a dětí.⁷⁰ Hovoříme-li tak o rodinách s jedním dospělým, jedná se převážně o svobodné matky. Žena, která se sama stará o své děti, je na pracovním trhu znevýhodněna, neboť každý zaměstnavatel si uvědomuje, že taková žena v případě nemoci dětí bude vždy v práci chybět.

---

⁶⁹ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 80. ISBN 80-86429-08-3.

⁷⁰ SOBOTKOVÁ, I. Psychologie rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. s. 128. ISBN 80-7178-559-8.

V České republice není rozvinutý systém „paní na hlídání“ tak jak je tomu například v zahraničí. Matky s dětmi se tak musí spolehnout jen na sebe nebo v lepším případě na babičku a další příbuzné. Výpovědi matek samoživitelek toto negativum obsahují mnohem častěji než výpovědi nezaměstnaných žen žijících s partnerem. S tím souvisí i již zmiňovaný nedostatek pracovních pozic na zkrácený úvazek. Velice často se tak objevují nezaměstnané matky, jejichž mladší dítě je ve věku 4 – 6 let.⁷¹ Těmto ženám skončil nárok na rodičovský příspěvek a vzhledem k jejich dítěti, které ještě nechodí do školy, je nalezení práce, která by vyhovovala a umožňovala dostatečnou péči o děti, velice obtížné.

Nezaměstnanost ovlivňuje nejen již založené rodiny, ale také ty, které teprve vznikají nebo mají vzniknout. Jinak řečeno zasahuje obecně do reprodukčního chování. Výzkumy z Velké Británie ukazují, že v době nejvyšší míry nezaměstnanosti, tedy ve 30. a 80. letech významně poklesla hrubá míra sňatečnosti a zvýšil se průměrný věk ženichů a nevěst. Jeden z respondentů uvedl: „Protože nemám práci, nepřemýšlím o tom namluvit si děvče, oženit se a založit rodinu.“⁷² Je obtížné tyto trendy jednoznačně spojovat s nezaměstnaností, ale jiné výzkumy prováděné jen mezi nezaměstnanými tyto trendy spíše potvrzují, než vyvrací. Jako opačný se může jevit trend spojený s těhotenstvím u nezaměstnaných žen. Ne nevýznamné množství žen svou situaci nezaměstnanosti řešilo v minulosti únikem do mateřské role, která pro ně byla výhodnější. Mareš cituje řadu autorů, kteří se touto tematikou zabývali, a obecně vyplývá, že ženy považují těhotenství za zhodnocení sebe samé. Jako nezaměstnané mají pocit, že pozbývají hodnoty, ale dítě je kulturně vysoce hodnoceno. Díky těhotenství tak získávají spolu s dítětem na hodnotě.

---

⁷¹ SOUKUPOVÁ, E. Neprovdané matky na trhu práce. [online][cit. 2010-11-22]. Dostupný z WWW: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=295&lst=111>

⁷² MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 81. ISBN 80-86429-08-3.

Toto jednání je označeno za výraz amorální formy racionality v jejich závislosti na sociálním státě.⁷³ V pracující populaci se objevuje opačný trend a to odkládání mateřství. Ženy, které odkládají mateřství, mají zpravidla vyšší vzdělání a upřednostňují budování kariéry před založením rodiny. Přesto však odložené rodičovství jen málokdy vysvětlují právě budováním profesního růstu.⁷⁴ Stejně tak nezaměstnané ženy neuvádí jako důvod mateřství snahu vyváznout ze situace nezaměstnanosti.

2.7.2 Změny ve stereotypch a fungování domácnosti

V souvislosti se ztrátou práce se v rodině daného jedince mění celá řada věcí a každý člen se se vzniklou situací musí vyrovnat. Vágnerová vyjmenovává základní změny a nelze než souhlasit. Mezi tyto změny patří ztráta původního postavení nezaměstnaného v rodině, vztahy mezi rodinnými příslušníky, narušení stereotypu rodinného života, změna rodinných zvyklostí, izolace a omezení kontaktů a v neposlední řadě vynucená změna životního stylu.⁷⁵ K těmto jednotlivým oblastem se budeme postupně vyjadřovat.

Ztráta postavení v rodině je fakt, se kterým se musí nezaměstnaný vyrovnat stejně tak jako se musí vyrovnat se samotnou situací nezaměstnanosti.

---

⁷³ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 81. ISBN 80-86429-08-3.

⁷⁴ SOBOTKOVÁ, I. Psychologie rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. s. 113. ISBN 80-7178-559-8.

⁷⁵ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 745 – 746. ISBN 978-80-7367-414-4.

Nejbolestivější je tato ztráta bezpochyby v tradičně orientované rodině založené na představě muže jako živitele rodiny. Ztratí-li muž = živitel zaměstnání, jeho situace se radikálně mění a stejně tak i jeho postavení. Tento muž se musí vyrovnat s tím, že již nadále není schopen ekonomicky zajistit svoji rodinu, což má jednoznačně vliv na psychickou pohodu a zvládání dalších úskalí, která nezaměstnanost přináší. Díky ztrátě své pozice se mění vztah nejen k partnerce, která se stává živitelkou a nezaměstnaný je „vetřelcem“ v jejím světě, ale také k dětem. Ty přestávají otce vnímat jako vůdčí osobu, což může mít za následek zkoušení především finančních hranic, které nyní stanovuje z jejich pohledu matka = živitelka. Samozřejmě se mění i status ženy, která přišla o práci. Ze společenského pohledu tato ztráta není považována za tak výraznou jako v případě muže. Ženám je tradičně přiřazována role matky pečující o děti a o domácnost, tudíž ztráta práce v tomto případě není posuzována jako fatální pro chod rodiny.

Změny v domácnosti souvisí především s faktem, že nezaměstnaný tráví doma mnohem více času než dříve a než ostatní členové domácnosti. Díky tomu nezaměstnanost zasahuje do dělby rolí a činností v domácnosti. Logicky by se dalo předpokládat, že člen bez práce převezme alespoň některé činnosti péče o domácnost od ostatních členů. Mareš však uvádí statistiku, která ukazuje, že především u starších osob, kde byl muž dříve dlouhodobě zaměstnán, situace tomuto předpokladu neodpovídá. V době, kdy byli oba partneři zaměstnáni, se jasně vymezila mužská a ženská role. Toto rozdělení v době nezaměstnanosti nejen přetrvává, ale má tendenci ještě sílit a to i přesto, že ztráta práce u živitele rodiny znamená i ztrátu rozhodujícího postavení v rodině. Zdůvodnění této situace můžeme najít ve dvou vysvětleních. První teze předpokládá, že nezaměstnanost posiluje role muže a ženy v rodině a vede ke snížení sdílení úloh v domácnosti. Druhé vysvětlení je možné hledat v přítomnosti nezaměstnaného muže v domácnosti, která ruší ženinu kontrolu a muž se tak stává nevítaným hostem v oblasti, ve které jej žena nechce.⁷⁶

---

⁷⁶ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 80. ISBN 80-86429-08-3.

Zcela osobitá situace vzniká v rodině, do které se vrací absolvent školy, který nemá zaměstnání. Náš kulturní rámec předpokládá, že student se po ukončení studia nebo již v jeho průběhu osamostatní. S tím souvisí finanční nezávislost na rodičích, vlastní bydlení a s postupem času i založení vlastní rodiny. Nenalezne-li však absolvent zaměstnání, jeho možnosti k osamostatnění jsou téměř nulové a je nucen se vrátit zpět k rodičům. Tato situace samozřejmě zatěžuje rodiče a vytváří nepřírozený obraz domácnosti – rodiče, kteří se starají o své dospělé dítě. Nutnost zaměřit se i na tento typ domácnosti ukazuje výzkum, který zjistil 10% nárůst rodin tohoto typu, kdy se absolventi vrací ke svým rodičům.⁷⁷ A jak již bylo zmíněno v úvodu, mladá generace nezaměstnaných je ohrožena tím, že si včas nevytvoří vhodné pracovní návyky a jejich zaměstnatelnost se tak ještě sníží. Žijí-li tito mladí lidé navíc ve společné domácnosti s rodiči, jejich motivace k nalezení práce není tak vysoká jako kdyby byli existenčně závislí na svých vlastních finančních příjmech.

2.7.3 Vliv dlouhodobé nezaměstnanosti na děti v rodině

Dlouhodobá nezaměstnanost významně ovlivňuje celou rodinu, jak již bylo řečeno. Součástí rodiny mohou být i děti, které jsou situací také poznamenány, přestože si to rodiče ani nemusí plně uvědomovat. Buchtová mezi základní sociálně psychologické důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti krom sociální izolovanosti, konflikty v manželství zařazuje i neschopnost postarat se plně o své děti.⁷⁸

---

⁷⁷ BUCHTOVÁ, B. a kol. Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. s. 110. ISBN 80-247-9006-8.

⁷⁸ BUCHTOVÁ, B. Nezaměstnanost je jako nevyléčitelná nemoc. Psychologie dnes, 1999, roč. 5., č. 5, s. 8-11.

Slovíčko „plně“ naznačuje, že děti nemusí strádat ani tak materiálně, i když i tato stránka zabezpečení bývá omezena, ale jejich ztráta se týká především oblasti kontaktů s rodiči a společně tráveného času. Nezaměstnaní dospělí mají tendenci své problémy před dětmi skrývat, což je může na jedné straně chránit, ale zároveň na straně druhé poškozovat.

V souvislosti s rozpadem manželství a různými dalšími situacemi v rodinách s menšími dětmi se objevuje jeden významný trend, který může souviset i s dlouhodobou nezaměstnaností. „Mladší děti, přestože nerozumějí příčině negativní změny života jejich rodiny, ji mohou v rámci svého kognitivního egocentrismu chápat jako něco, k čemu svým jednáním přispěly, co zavinily.“⁷⁹ Rodiče tak svou snahou uchránit děti před vlastními problémy jim mohou ještě více ublížit. Dítě, které se domnívá, že negativní situaci v rodině způsobilo, je vláčeno výčitkami a se zhoršující se situací v rodině se zvyšuje i jeho vlastní psychická zátěž. I z tohoto důvodu je dobré dětem situaci vysvětlit, i když zjednodušeným způsobem, aby si nemysleli, že jsou součástí její příčiny. Starší děti samozřejmě také potřebují vysvětlení, ale ony jsou schopny si na situaci utvořit vlastní obrázek. Pochopení je však omezeno intelektuálními schopnostmi přiměřenými věku a tak ztráta rodinné pohody může stimulovat zkratkovité jednání. Určitou formou reakce také může být fixace na někoho jiného než na rodiče, což může vést až k předčasnému odchodu z rodiny nebo dokonce útěku z domova.

Jsou-li rodiče schopni dětem situaci vysvětlit a otevřeně s nimi hovořit, mohou tak zabránit dětským reakcím popsaným výše. Není však v silách rodičů zcela odstranit vliv nezaměstnanosti na děti v rodině.

---

⁷⁹ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 746. ISBN 978-80-7367-414-4.

Nezaměstnanost zasahuje do života dětí a to především v důsledku změny rodinné atmosféry, omezením společných aktivit, působením napětí a úzkosti rodičů i jejich tendence ventilovat svou nespokojenost trestáním dětí.⁸⁰ Děti tuto situaci často řeší hledáním alternativního kladného vztahu a to různou formou. Malé děti se mohou upnout ke hračce, která jim slouží jako zpovědník. Starší děti se stejně mohou upnout ke spolužákovi nebo k partě vrstevníků, kteří nahrazují pocit důležitosti a zájmu, který u rodičů postrádají. Ne vždy však mohou hledat oporu ve svých vrstevnících, protože v dnešní materiální společnosti je krom osobnosti člověka také důležité množství věcí, které vlastní. Nezaměstnanost postihuje rodinu jednoznačně finančně a tak se může a často stává, že nezbývají peníze na věci, na které byli děti zvyklé. Rodiče nejsou schopni koupit nejnovější hračku, nemohou kupovat značkové oblečení a další věci pro děti „životně“ důležité. Díky tomuto nedostatku se může stát dítě mezi vrstevníky odtrkované, protože se jim nemůže vyrovnat a nemůže s nimi sdílet mnohé zážitky, k nimž jsou zapotřebí finanční prostředky.

---

⁸⁰ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 746. ISBN 978-80-7367-414-4.

3 Praktická část

3.1 Cíl praktické části

Praktická část diplomové práce se zaměřuje na zmapování situace dlouhodobě nezaměstnaných a jejich rodin. Ve zkoumaném vzorku respondentů se kromě dlouhodobě nezaměstnaných samozřejmě objevují i lidé, kteří jsou bez práce po kratší dobu. Tento fakt umožňuje podrobněji prozkoumat situaci dlouhodobě nezaměstnaných v porovnání právě s lidmi krátkodobě nezaměstnanými. Neopomenutelnou součástí praktické části je komparace výsledků šetření s obdobným výzkumem provedeným v Československu v roce 1992.

3.2 Stanovení předpokladů

Lze předpokládat, že nejčastěji zmiňovaným negativem nezaměstnanosti jsou peníze (ověřováno pomocí dotazníku – otázkou č. 16). Dále je možné se domnívat, že alespoň ½ respondentů hledá práci ve svém volném čase (ověřováno pomocí dotazníku – otázkou č. 7, 10). Dalším předpokladem je vyšší procento rozvodovosti u lidí dlouhodobě nezaměstnaných (ověřováno pomocí dotazníku – otázkou č. 2,6). Lze předpokládat, že dlouhodobě nezaměstnaní rodiče pocítují změnu vzhledem ke svým dětem (ověřováno pomocí dotazníku – otázkou č. 13,14,15). Všechny tyto předpoklady platí i pro šetření pomocí rozhovorů s dlouhodobě nezaměstnanými.

3.3 Použité metody

3.3.1 Metody použité k získání dat

Hlavní metoda, která byla použita, je dotazník. Standardizovaný dotazník obsahuj 15 uzavřených otázek a jednu otevřenou. Původním záměrem při vytváření dotazníku bylo ponechat všechny otázky otevřené. Po konzultaci s pracovníci úřadu práce v Liberci byl dotazník upraven. Ponechána byla pouze jedna otevřená otázka, protože výběr z možností by neposkytl u této otázky relevantní výsledky. Uzavřené otázky využívají částečně „inventáře“⁸¹. Respondent odpovídá pomocí výběru ze škály, která se objevuje vícenásobně.

Dotazníky byly vytvářeny ve spolupráci s vedoucí diplomové práce a již zmíněným úřadem práce. Liberecký úřad práce byl zohledněn, protože jeho prostřednictvím byl dotazník zprostředkován k cílovému respondentovi. Celkem 100 kusů dotazníků bylo rozděleno mezi pracovníky úřadu práce. Nezaměstnaný při návštěvě úřadu dostal od pracovníka dotazník a v průběhu schůzky jej vyplnil. Díky tomuto postupu bylo dosaženo dobré návratnosti – 74 dotazníků ze 100. Z tohoto celkového počtu byl jeden dotazník vyřazen, protože nebyla zodpovězena otázka týkající se doby nezaměstnanosti a tudíž nebylo možné tento dotazník zařadit mezi dlouhodobě či krátkodobě nezaměstnané.

Dotazník je rozdělen do tří pomyslných částí (jednotlivé části nejsou vizuálně odděleny). Úvodní část dotazníku se zaměřuje na identifikaci respondenta – věk, vzdělání, rodinu a údaje o jeho situaci v nezaměstnanosti.

---

⁸¹ ŠVINGALOVÁ, D., PEŠATOVÁ, I. Uvedení do výzkumu a metodika tvorby bakalářské práce. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2006. s. 58. ISBN 80-7372-046-9.

Hlavní část dotazníku se zaměřuje na respondentovi pocity vyvolané vzniklou situací a na její hodnocení. Závěrečná část umožňuje respondentovi se volně vyjádřit v jediné otevřené otázce a je jakýmsi shrnutím.

Druhou metodou využitou pro kvalitativní výzkum se stal osobní rozhovor. Základní otázky rozhovoru se odvíjely od původně vytvořeného dotazníku s otevřenými otázkami. Díky nestandardizované formě se rozhovory mohly odvíjet různě podle konkrétní situace. V rozhovoru byla požadována celá řada osobních informací, které společně s osobním kontaktem respondenta a tazatele mohou vytvořit nepříjemnou situaci pro dotazovaného. Z tohoto důvodu je vhodné k rozhovoru zvolit takové prostřední, které vyhovuje respondentovi.

Rozhovor byl uskutečněn se třemi respondenty. Ve všech případech se jednalo o ženy, které jsou bez práce odlišnou dobu a celkově se liší i jejich osobní situace, přestože určité podobnosti lze sledovat u každé z nich. Rozhovory s nezaměstnanými ženami trvaly různě dlouho, protože byl ponechán volný prostor k vyjádření názorů a myšlenek. Tazatel vyžadoval nejprve zodpovězení základních identifikačních otázek. Další část rozhovoru se zaměřila na konkrétní situaci jedince. Bylo postupováno od konkrétních otázek například na studium nebo poslední zaměstnání po otázky osobněji zaměřené vyžadující respondentovo zamyšlení. Odpovědi byly zaznamenávány písemně. Zvuková nahrávka nebyla pořízena, neboť dvě dotazované odmítly poskytnout souhlas k zaznamenávání.

3.3.2 Metody použité ke zpracování údajů

Šetření bylo prováděno dvěma způsoby a dle tohoto faktu byly použity i adekvátní metody zpracování.

Dotazníkové šetření bylo zpracování především kvantitativně. Jednotlivé odpovědi v dotazníku byly sečteny a porovnány dle různých kritérií – například podle věku, vzdělání nebo délky zaměstnání. V dotaznících se objevují též individuální odpovědi, které byly vyhodnocovány kvalitativně. Stejně bylo postupováno i v případě analýzy rozhovorového šetření. Každý z rozhovorů byl svým způsobem jedinečný, a proto i přístup k nim při zpracování musel být individuální.

3.4 Popis zkoumaného vzorku

Vzorek respondentů v dotazníkovém šetření nebyl předem určen. Dotazníky byly distribuovány pracovníci úřadu práce v Liberci, a proto nebylo možné předem určit rozložení zkoumaného vzorku. Lze tedy předpokládat, že výsledné složení respondentů alespoň částečně odpovídá složení uchazečů o práci registrovaných na úřadu práce. Vzorek se skládá z 6 respondentů ve věku do 20 let, skupina 20 – 30 je zastoupena 29 respondenty, ve skupině 30 – 40 nalezneme celkem 20 jedinců, další věková skupina 40 – 50 představuje 11 uchazečů o práci a poslední skupina 50 – 60 je reprezentována 7 jedinci. V dotazníku byla k výběru ještě skupina nad 60 let, ale ta nebyla zvolena ani jedním z respondentů. Zkoumaný vzorek je možné dále dělit například podle doby nezaměstnanosti nebo například i vzdělání. Těmto kritériím se však budu věnovat později podrobněji, tudíž je nyní jen zmiňuji.

Vzorek respondentů v rozhovorovém šetření byl určen náhodně, lépe řečeno ochotou respondentů odpovídat na jednotlivé otázky. Byl osloven větší počet dlouhodobě nezaměstnaných, ale jen 3 z nich souhlasili s poskytnutím rozhovoru. Ve všech třech případech se jednalo o ženy. První žena je ve věku 40 – 50, má dvě děti ve věku 17 a 20 a je čerstvě rozvedená. Není a nikdy nebyla registrována na úřadu práce, svoji situaci dlouhodobé nezaměstnanosti řeší krátkodobými a nárazovými brigádami, které jí přinášejí finance na základní přežití.

Druhou respondentkou je žena ve věku 40 – 50, která mě dvě děti ve věku 8 a 11 let. Tato žena je také rozvedená a nezaměstnanost řeší pomocí registrace na úřadu práce, od kterého pobírá podporu, a také formou brigád, které jí pomáhají zajistit základní potřeby. Tato respondentka žije ve společné domácnosti s mužem a jeho dvěma staršími dětmi. Poslední dotazovaná je ve věku 20 – 30, je vdaná a má jedno dítě ve věku 5 let. Tato žena je registrována na úřadu práce, ale podporu nepobírá kvůli chybějící odpracované době potřebné k poskytnutí dávky.

3.5 Průběh průzkumu

Průzkum je rozdělen na dvě části a stejně tak i charakteristiky jeho průběhu. Dotazníkové šetření probíhalo v měsíci červnu roku 2010 na úřadu práce v Liberci. Dotazníky se k respondentům dostávaly prostřednictvím pracovníků úřadu práce. Tím bylo zajištěno jejich včasné a svědomitější vyplnění. Nezaměstnaní vyplňovali dotazníky v průběhu návštěvy úřadu práce a ihned je pracovníci úřadu odevzdávali. Díky tomu neměli více času na promyšlení některých odpovědí, ale zároveň byla zajištěna vysoká návratnost. Respondenti byli upozorněni na účel dotazníků.

Šetření pomocí rozhovorů bylo prováděno na přelomu září a října roku 2010 na Turnovsku a Liberecku. Rozhovory probíhaly doma u respondentek a byly doprovázeny přátelskou atmosférou, která měla usnadnit odpovídání na dané otázky. Záznam o rozhovoru byl pořizován písemně, neboť zvuková nahrávka nebyla pořizena z důvodu již uvedených výše. Respondentky souhlasily se zpracováním dat pro účely diplomové práce.

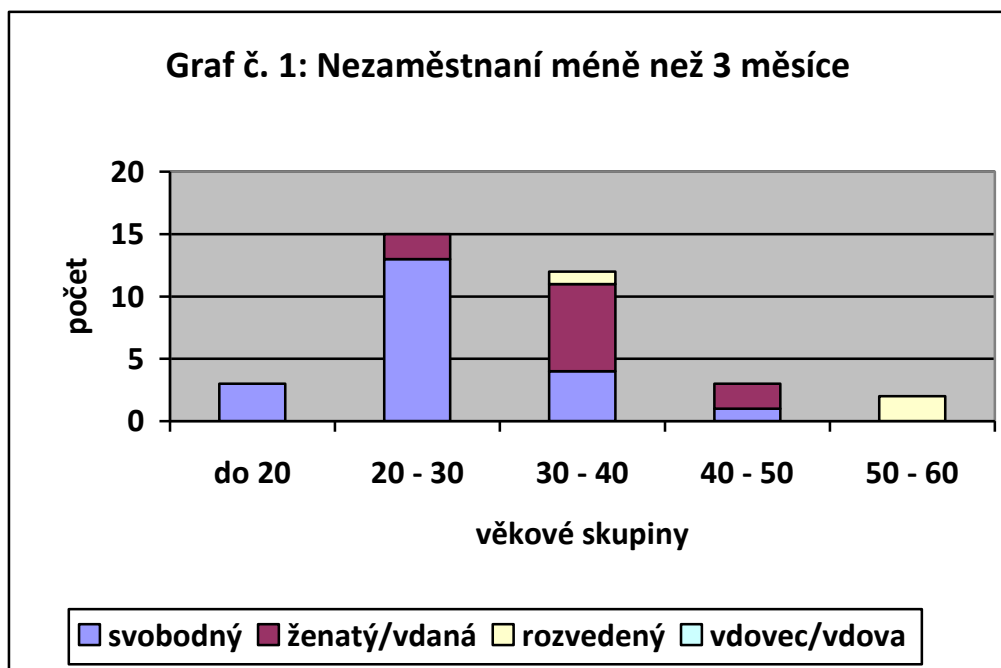
3.6 Získaná data a jejich interpretace

3.6.1 Základní rozdělení respondentů a charakteristika jednotlivých skupin

Celkově autorka vychází ze 73 dotazníků, které jsou rozděleny na dvě skupiny – lidé, kteří jsou bez práce méně než 3 měsíce, a lidé, kteří jsou nezaměstnaní delší dobu než 3 měsíce. V těchto skupinách lze porovnávat jednotlivá kritéria hodnocení. Prvním takovým základním a také identifikačním údajem je věk respondentů. Jak ukazují grafy níže, je možné sledovat jasný trend. U obou nalezneme stejný počet nezaměstnaných ve věku do 20 let. Druhá věková skupina je u obou typů nezaměstnaných přibližně stejně početná a ukazuje, že nejčastěji se bez práce ocitají mladí lidé. Tento fakt může mít celou řadu příčin, ale o nich budeme hovořit později. U vyšších věkových skupin lze sledovat dva jasné trendy. V případě krátkodobě nezaměstnaných je zřejmá tendence snižování počtu nezaměstnaných s narůstajícím věkem. U dlouhodobě nezaměstnaných je tomu právě naopak. Počet nezaměstnaných je vyšší společně s vyšším věkem. Toto neplatí pro poslední skupinu od 50 do 60 let, kde lze předpokládat, že do tohoto čísla zasahují již předčasné odchody do důchodu nebo také invalidní důchod, který může být u dlouhodobě nezaměstnaných častější než u lidí, kteří práci mají. Potvrzení, že dlouhodobě nezaměstnaní mají tendenci ke zhoršenému zdravotnímu stavu, je možné hledat i v teoretické diskusi.

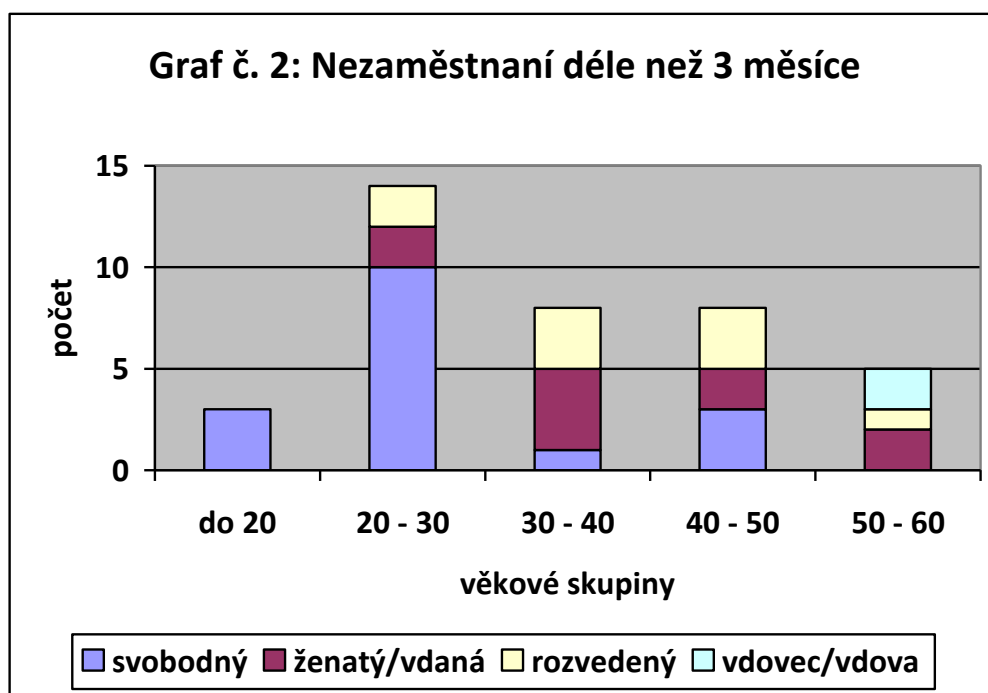
Kromě věkového rozložení nezaměstnaných je zajímavé sledovat jejich rodinný stav, který se také liší podle délky nezaměstnanosti. Ve skupině lidí, kteří jsou bez práce méně než tři měsíce, se rozvod objevuje minimálně vzhledem k celkovému počtu svobodných a ženatých/vdaných.

Skupina nezaměstnaných déle než 3 měsíce je rozvodovostí postižena mnohem výrazněji, jak ukazuje i graf č. 2. Ve skupině krátkodobě nezaměstnaných se rozvod poprvé objevuje ve věkové skupině 30 – 40 a to jedním případem. Dlouhodobě nezaměstnaní „rozvedený“ uvádějí jako svůj rodinný stav již ve skupině 20 – 30 a to hned dvěma případy. V dalších věkových skupinách se rozvodovost objevuje také mnohem častěji a v poslední skupině je „nahrazena“ chybějícím partnerem z důvodu smrti. Mnoho autorů se zabývalo právě tímto fenoménem – zvýšené rozvodovosti u nezaměstnaných potažmo dlouhodobě nezaměstnaných. Mareš cituje studii R. Smitha, která uvádí čísla z britského statistického úřadu, jež ukazují, že ve všech věkových skupinách nezaměstnaných je míra rozvodovosti dvojnásobná oproti celostátnímu průměru.⁸² Tento trend samozřejmě platí mnohem výrazněji pro dlouhodobou nezaměstnanost, kde tlak na rodinu je silnější a může tak snadněji dojít k jejímu rozpadu.

⁸² MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 80. ISBN 80-86429-08-3.

3.6.2 Příčiny nezaměstnanosti

Respondentům byla položena otázka: Proč si myslíte, že jste bez zaměstnání? Pro dlouhodobě nezaměstnané platí převaha respondentů, kteří uvádí jako příčinu nedostatek pracovních míst – celkem 16 dotázaných z 38. V případě nezaměstnaných méně než 3 měsíce je poměr ještě větší – 18 z 35 uvádí, že příčinou jejich nezaměstnanosti je nedostatek pracovních míst. Takto velké číslo je možné spojit s faktem, že nezaměstnaní se snaží najít objektivní příčinu své situace. Je velice těžké si připustit například vlastní chybu, vlastní zavinění. Samozřejmě však nemůžeme tvrdit, že všichni nezaměstnaní, kteří uvádí jako příčinu nedostatek míst, si svoji situaci zavinili sami.

Další příčinou uváděnou u dlouhodobě nezaměstnaných ve 3 případech a v žádném případě u krátkodobě nezaměstnaných je zdravotní stav. Zdraví je v případě dlouhodobě nezaměstnaných velice důležité a velice často také problémové. B. Buchtová tomuto tématu věnuje celou kapitolu své knihy a hovoří o somatickém a psychickém onemocnění jak bylo popsáno v teoretické části.

Další příčinu nezaměstnanosti „mám malé dítě/děti“ uvádí 2 z 38 dlouhodobě nezaměstnaných respondentů. Problematika spojená s dětmi se objevila i ve dvou případech uskutečněných rozhovorů. Malé dítě samo o sobě není důvodem nezaměstnanosti, ale jedná se spíše o péči o něj. Matky zpravidla odmítají práci na směny nebo o víkendech. U zvláště malých dětí je vhodné volit například i práci na zkrácený úvazek. Tento požadavek však může být problém, protože na českém trhu se zatím stále příliš neobjevují tzv. family-friendly jobs, která poskytují buď zkrácenou pracovní dobu nebo zařízení pro děti v místě nebo blízkosti výkonu práce.

Poslední možností, kterou mohli respondenti vybrat ve škále otázky číslo 8, je „nevhodné vzdělání“. Tato varianta byla zvolena celkem 7x z celkového počtu 38 respondentů zařazených do kategorie dlouhodobé nezaměstnanosti. Hodnotíme-li tuto odpověď, je nutné se zaměřit na vzdělání, které takto odpovídající respondenti mají. Sedm respondentů reprezentuje širokou škálu možností vzdělání. Celkem třikrát se objevuje základní vzdělání, což je pochopitelné ve spojení s volbou „nevhodné vzdělání“. Jeden respondent vykázal vyučení v oboru technickoadministrativní pracovník, dále se jednou objevuje vyučení s maturitou a dále vzdělání VOŠ a také VŠ. Na tomto vzorku je vhodné ukázat realitu v nezaměstnanosti – přestože člověk dosáhne vysokoškolského vzdělání, nemusí to znamenat prestižní nebo vůbec nějaké zaměstnání po zbytek jeho života. Vysoké dosažené vzdělání může být příkladem strukturální nezaměstnanost – změna struktury poptávky po práci je rychlejší než schopnost uchazečů o práci reagovat.⁸³

---

⁸³ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 20. ISBN 80-86429-08-3.

Díky tomu obor před pár lety velice ceněný se může stát oborem, o který nikdo nemá zájem, protože byl například nahrazen novou technologií.

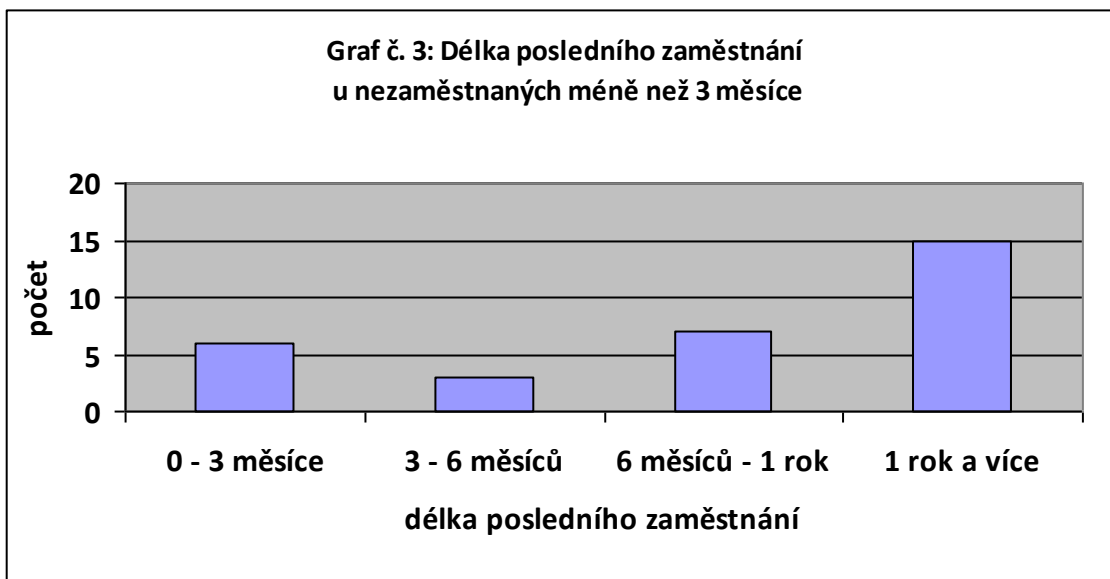
Nelze opomenout na možnost respondentů zvolit více variant odpovědí a také na možnost připsat vlastní variantu. Tuto možnost využila menšina odpovídajících, ale je zajímavé se podívat i na možnosti, které byly kombinovány. Ve dvou případech se objevuje kombinace nedostatku pracovních míst a nevhodného vzdělání. Tyto dvě možnosti se doplňují, tudíž je jejich spojení logické a pravděpodobné. Dalším spojením, které ze sebe v podstatě vyplývá, jak již bylo popsáno výše, je nedostatek míst a malé dítě v rodině. Autorka hovořila o pracích určených především pro rodiče s malými dětmi ne tak svým zaměřením, ale svým časovým rozložením nebo nabízeným zázemím. Zaměříme-li se na respondenty vepsané odpovědi, objevila se dvakrát odpověď týkající se vzhledu. Jeden z respondentů vepsal „má váha a vzhled“ a další zmínil barvu pleti. Zaměstnavatel si v dnešní době může vybírat z uchazečů a tak lidé s jakýmkoli způsobem nápadným vzhledem mohou mít hledání nového zaměstnání obtížnější.

3.6.3 Délka nezaměstnanosti vs. délka posledního zaměstnání

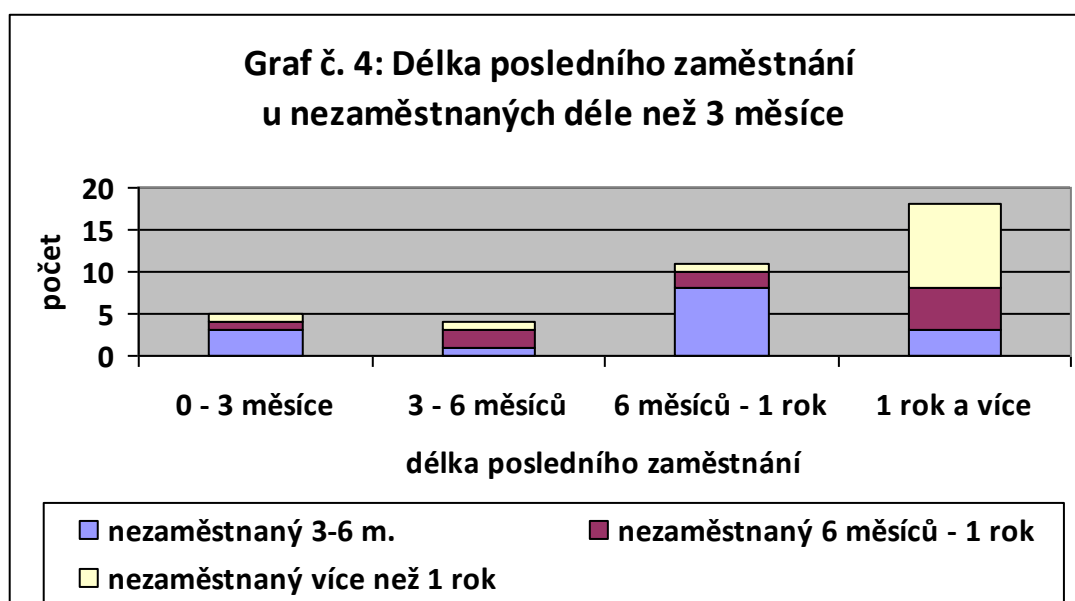
Délka nezaměstnanosti je důležitým ukazatelem. Podle ní rozdělujeme lidi bez práce na krátkodobě a dlouhodobě nezaměstnané, přiřazujeme jim sociální status, potažmo přidělujeme či odebíráme podporu v nezaměstnanosti. Tato informace však není jediná významná, zaměřujeme-li se na čas. Zajímavé je také zohlednit délku posledního zaměstnání. Můžeme tak rozdělit nezaměstnané ještě podle dalšího kritéria. Je tak možné usuzovat na jednotlivce, které lze charakterizovat jako „risk-takers“, nebo naopak ty, kdo vyhledávají stálou pozici. Zde se samozřejmě významně odráží individuální povaha každého člověka, ale také jejich předchozí zkušenost.

Lidé, kteří odešli nebo byli odejiti ze zaměstnání, které jim vyhovovalo, a strávili v něm delší časové období, budou mít pravděpodobně tendenci hledat si podobné zaměstnání. Takové, které by splňovalo podmínku jistoty a stálosti. Naopak lidé, kteří mají zkušenost s prací na kratší dobu, mohou přistoupit na práci méně vyhovující a vyřešit tak svou situaci jen částečně – neboli „proč to nezkusit“ a právě pro tyto lidi (nejen v souvislosti s hledáním práce) je v angličtině využíván již zmíněný pojem „risk-takers“. Tento výraz není v žádném případě pejorativní, ale označuje osobu, která se nebojí udělat chybu, ale naopak takovou chybu umí využít ve svůj prospěch.

V grafu číslo 3 můžeme sledovat délku posledního zaměstnání u lidí, kteří jsou na úřadu práce registrováni méně než 3 měsíce. Práce, ve které člověk vydrží jen do tří měsíců, znamená, že ukončil pracovní poměr ještě ve zkušební lhůtě a tam, jak víme, nezáleží na důvodu odchodu nebo propuštění. Skupina, která měla práci po dobu tří až šesti měsíců je nejmenší ze všech. Tento fakt by mohl vypovídat o výhodnosti pro zaměstnavatele udržet si zaměstnance buď kratší, nebo delší dobu. I proto se s délkou zaměstnání zvyšuje počet respondentů. V dnešní době je stále obtížnější udržet si zaměstnání, a proto se také stále častěji stává, že jsou lidé propouštěni po několika letech. Tento fakt jim poskytuje určitou výhodu, ale také nevýhodu v uplatnění na trhu práce. Výhodou je jejich zkušenost a předpokládaná spolehlivost, protože byli zaměstnáni po delší dobu. Na druhou stranu, ale zaměstnavatel může předpokládat horší schopnost přizpůsobení se novému prostředí (člověk má určité stereotypy, které se obtížně mění) a také je s těmito respondenty spojen vyšší věk. Je tedy možné a i pravděpodobné vzhledem k výsledkům v grafu číslo 4, že krátkodobě nezaměstnaní z grafu číslo 3 se stanou dlouhodobě nezaměstnanými s posledním zaměstnáním delším než jeden rok.

Graf číslo 4 nám ukazuje krom celkového počtu nezaměstnaných a délky jejich posledního zaměstnání i podrobnější rozdělení do skupin podle doby bez práce. Zaměříme-li se na celkové počty, můžeme sledovat stejné tendence jako v grafu číslo 3 u nezaměstnaných na dobu menší než 3 měsíce. Nejméně početný je sloupec s délkou poslední práce 3 – 6 měsíců, což je stejné právě v grafu číslo 3. Nejzajímavější je však poslední sloupec, který ukazuje počet lidí, kteří byli v posledním zaměstnání více než jeden rok.

Jak bylo naznačeno výše, největší procento tvoří lidé, kteří jsou bez práce více než jeden rok. S tím souvisí již zmíněné výhody i nevýhody pro zaměstnavatele. Můžeme ještě doplnit věkové složení tohoto posledního sloupečku. Trochu překvapivě se zde objevuje skupina 20 – 30 a to dokonce třikrát. Zbylí respondenti již však překvapením nejsou a odpovídají předpokladu: 1x respondent ve věku 30 – 40, 2x skupina 40 – 50 a 4x nejvyšší věková skupina 50 – 60. Bylo by zajímavé podrobněji prozkoumat skutečnou délku posledního zaměstnání u těchto respondentů, ale to nám rozsah dotazníku nedovolil.

3.6.4 Vyvíjená aktivita při hledání práce

Nezaměstnanost je situace velice nepříjemná pro většinu lidí, kterých se týká. I když tomu tak nebylo vždy. Například výzkum pořádaný v roce 1992 uvádí, že nezaměstnanost je nový fenomén a je považován za zajímavou sociální zkušenost, kterou je svým způsobem žádoucí prožít.⁸⁴ V dnešní době by se pravděpodobně nenašel nikdo, kdo by řekl, že nezaměstnanost je „žádoucí prožít“. V souvislosti se zmíněným výzkumem je nutné zohlednit situaci, která v té době ve společnosti panovala.

Nezaměstnanost byla vzhledem k předchozí umělé plné zaměstnanosti opravdu něčím zcela novým a navíc sociální systém podpory se teprve utvářel, takže nezaměstnaný se mohl mít lépe, než kdyby pracoval. V současnosti je podpora z úřadu práce značně omezována, ale její náhrada formou sociálních dávek může být také v určitých případech demotivující.

---

⁸⁴ KUCHAROVÁ, V. Rodina s nezaměstnaným členem domácnosti. 1. vyd. Bratislava: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1992. s. 3. ISBN 80-7138-065-2.

Vraťme se však k situaci nezaměstnaného registrovaného na úřadu práce. Vzhledem k situaci na trhu práce – konkrétně v Liberci v měsíci září bylo 9 225 osob schopných okamžitě nastoupit do zaměstnání a pouhých 814 volných míst, tj. nezaměstnanost ve výši 9,8%⁸⁵ - nestačí, aby uchazeč počkal, než mu úřad práce najde volné pracovní místo. Je nutné, aby aktivně spolupracoval, sám si vyhledával inzeráty, kontaktoval zaměstnavatele a vůbec dělal vše pro nalezení nové práce. Dotazník pokládal otázku na trávení volného času. Jednou z možností na výběr bylo hledání nové práce. Tuto možnost zvolilo celkem 19 respondentů z 39 (dlouhodobě nezaměstnaní), což potvrzuje autorčin předpoklad, že alespoň polovina z dotázaných hledá práci i ve svém volném čase. Krom hledání práce ve volném čase mohli respondenti prokázat svoji aktivitu ještě v jedné dotazníkové otázce a to v otázce číslo 7. Ta se skládá ze dvou částí: odpovídáte na inzeráty v novinách či na internetu a účastnil/a jste se nějakého rekvalifikačního kurzu. Celkem 27x se objevila kladná odpověď na otázku týkající se inzerátů. Pouze 4 z 39 respondentů však uvedli, že se účastnili rekvalifikačního kurzu, přičemž ve skupině nezaměstnaných déle než 1 rok to neuvedl ani jeden z dotazovaných. Rekvalifikační kurzy nabízí celou řadu výhod a především lepší možnost získání nového zaměstnání. Průměrná doba registrace na úřadu práce před rekvalifikací je 7 měsíce, po absolvování kurzu je tato doba v průměru jen 3 měsíce.⁸⁶ Tato čísla, dle mého názoru, jednoznačně hovoří pro absolvování takového kurzu.

---

⁸⁵ MPSV [online]. [cit. 2010-11-07]. Dostupný z WWW :

http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/uzem/?_piref37_240429_37_240428_240428.statse=2000000000011&_piref37_240429_37_240428_240428.statse=2000000000013&_piref37_240429_37_240428_240428.send=send&_piref37_240429_37_240428_240428.stat=2000000000038&_piref37_240429_37_240428_240428.obdobi=I&_piref37_240429_37_240428_240428.rok=2010&ok=Vybrat

⁸⁶ MPSV [online]. [cit. 2010-11-07]. Dostupný z WWW :

http://portal.mpsv.cz/sz/stat/rek/?_piref37_1298285_37_241135_241135.statse=2000000000011&_piref37_1298285_37_241135_241135.statse=2000000000014&_piref37_1298285_37_241135_241135.send=send&_piref37_1298285_37_241135_241135.stat=2000000000026&_piref37_1298285_37_241135_241135.obdobi=2&_piref37_1298285_37_241135_241135.rok=2010&_piref37_1298285_37_241135_241135.uzemi=131000&ok=Vybrat

Jedna z dotazovaných v rozhovorovém šetření vypověděla, že rekvalifikační kurz, který absolvovala, jí nejen pomůže najít nové zaměstnání, ale také ji vrátil alespoň na chvíli do jakéhosi režimu. Uvedla, že největším přínosem, krom nových informací, byl sociální kontakt s lidmi v podobné životní situaci. Zjistila, že existují lidé, kteří jsou ve stejné či podobné situaci a mnozí z nich ji nesou ještě hůře. Součástí kurzu byla i možnost návštěvy psychologa – tuto možnost respondentka velice ocenila.

3.6.5 Změny v domácnosti spojené s dlouhodobou nezaměstnaností

Změny spojené s nezaměstnaností nastávají dozajista v každé domácnosti. Liší se však intenzita s jakou jednotlivci takové změny vnímají. Na jeden typ změny jsme již částečně narazili a to je rozvodovost a dlouhodobá nezaměstnanost. K rozvodu vede celá řada důvodů a jedním z nich může být změna nastalá díky dlouhodobé nezaměstnanosti. Samozřejmě se nejedná jen o situaci ztráty práce, ale vše s tím spojené – nedostatek financí, větší množství volného času, které jedinci využívají rozdílně. Dotazník obsahoval jednu otázku přímo zaměřenou na změny v domácnosti a jejich vnímání. Jedná se o otázku číslo 9, která pomocí škály odpovědí, sonduje pociťování změn.

Grafy 6 a 7 ukazují podobné smýšlení lidí, kteří jsou bez práce delší dobu, a ukazují téměř shodné výsledky. Graf číslo 5 se výrazně liší. Nejen, že se objevuje možnost „rozhodně ne“, ale také se liší četnost zvolených odpovědí. Žádná z možností výrazněji nepřevyšuje ostatní jako je tu u dvou zbylých grafů. Tyto tendence jsou vysvětlitelné ze své samotné podstaty. Lidé, kteří jsou bez práce kratší dobu, si nepřipouští, že by tato situace mohla přetrvat. Navíc jsou schopni si ještě udržet standart života a stereotypy, které měli v zaměstnání. Sociální izolace ještě není tak znatelná, protože z hlediska financí mohou čerpat z naspořených zásob nebo například z odstupného. Lidé, kteří jsou bez práce delší dobu, což podle grafů výše je přibližně od šesti měsíců výše, jsou ze společnosti vyřazení již delší dobu, finanční zásoby se ztenčily a oni si stále intenzivněji uvědomují tíživost své situace. V grafu 5 je možné sledovat převládající negativní odpovědi. Tito respondenti si převážně nepřipouští změny ve své domácnosti. Naopak je tomu u dvou dalších grafů, kde převažuje uvědomění si změn, které nastaly po ztrátě zaměstnání.

Podrobnější informace týkající se pocitů nezaměstnaných bylo možné zjistit prostřednictvím rozhovorů s nezaměstnanými ženami. Všechny se jednohlasně shodly, že změny jednoznačně nastaly. Nejmladší z nich uvedla, že změny nastaly postupně a nenápadně, což pro ni bylo možná náročnější. „Měla jsem pocit, že je vše v pořádku a stejné a najednou jsem si uvědomila, že se všechno postupně změnilo a já si jen ničeho nevšímala.“ Tato žena byla ve zvláštní situaci, kdy zaměstnání nepotřebovala a po mateřské zůstala doma. Změnila se však pracovní situace jejího manžela a ona se rozhodla, že si najde práci, aby vylepšila rodinný rozpočet. Práci stále ještě nenašla a nyní výrazně pociťuje nedostatek financí především vzhledem ke svému pětiletému synovi, kterému se snaží zajistit kroužky, na které byl zvyklý. Další změna, o které hovořila, je vztah s manželem. Manžel dotazované řeší vlastní podnikatelské problémy a vyžaduje, aby mu manželka byla oporou. Ta však, jak sama uvedla, řeší psychické problémy spojené s neschopností nalézt zaměstnání a také se stará o syna, kterému stále častěji vysvětluje, proč mu nemůže něco koupit.

Další dvě dotazované ženy se ocitly ve složité životní situaci spojené s rozvodem, která byla následována nutností řešit své zaměstnání. Starší ze žen nebyla nikdy registrována na úřadu práce, svou situaci řešila formou brigád. V době, kdy poskytovala rozhovor, měla podepsanou smlouvu na nástup do zaměstnání od prvního dne dalšího měsíce. Atmosféra rozhovoru tak byla mnohem uvolněnější, přestože věci, o kterých jsme hovořily, nebyly veselé. Změny v domácnosti vnímala v souvislosti se změnou ve svém životě – rozvod, stěhování, brigády pro zajištění financí. Nezaměstnanost pro ni především znamenala chybějící jistotu, řád, který by částečně zastoupil chybějící řád v životě, v rodině.

Poslední respondentka opustila své poslední zaměstnání dobrovolně, protože se musela přestěhovat přes polovinu republiky. Změna v domácnosti byla tedy naprosto jasná, protože vstoupila do společné domácnosti s novým partnerem a jeho dvěma dětmi. Z matky samoživitelky v domácnosti se svými dvěma dětmi ve věku 8 a 11 se stala nezaměstnaná žena v domácnosti se šesti členy. Nezaměstnanost u této dotazované trvá již druhý rok a to i přes to, že absolvovala rekvalifikační kurz.

Díky relativně malým dětem si respondentka udržuje režim spojený s péčí o děti a domácnost. Finanční situaci řeší přivýdělkou a brigádami, ale i přes velkou snahu pociťuje nedostatek vůči dětem.

Všechny zmíněné nevýhody nezaměstnanosti a pocity, které se u respondentů objevují, jsou popsány i ve výzkumu z roku 1992. Oblasti, ve kterých je nejčastěji pociťována změna, jsou finance, sociální a psychické změny.⁸⁷ Reakce na vzniklou situaci se vždy odvíjí od individuálních vlastností, od rodinného zázemí a také od přístupu k dané situaci. Přístup může být aktivní či pasivní. Za aktivní přístup můžeme považovat již zmíněné vyhledávání práce ve volném čase a naopak za pasivní mohou být považováni ti respondenti, kteří uvedli, že neodpovídají sami na inzeráty v novinách či na internetu.

Výzkum V. Kuchařové prokázal, že následky nezaměstnanosti se projeví až po určité době, tak jak bylo možné vidět v grafech 5 až 7. Zpočátku je možné u nezaměstnaných sledovat lehkovážnost, ale posléze Kuchařová hovoří o zlomové době šesti měsíců, kdy se nezaměstnaný částečně přizpůsobí, ale zároveň se kumulují důsledky ztráty práce a narůstá deprese a skeptické prožívání.⁸⁸ S touto tezí by jednoznačně souhlasily všechny tři respondentky z rozhovorového šetření. Každá jinými slovy, ale významově stejně, uvedl, že s narůstající dobou bez práce narůstá pocit méněcennosti, hledání příčin neúspěchu v osobních vlastnostech a také častější pesimistické myšlenky týkající se definitivnosti vzniklé situace. Vzniká obava, že situace se v nejbližší době nezmění a že dotyčná nebude nadále schopná udržet životní úroveň alespoň jako doposud. Dle Kuchařové je posledním stádiem ve vnímání nezaměstnanosti pasivita, která nastává přibližně po roce neúspěšného hledání práce. Nalezení práce po tak dlouhé době může být zdrojem radosti i obav.

---

⁸⁷ KUCHAROVÁ, V. Rodina s nezaměstnaným členem domácnosti. 1. vyd. Bratislava: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1992. s. 23. ISBN 80-7138-065-2.

⁸⁸ KUCHAROVÁ, V. Rodina s nezaměstnaným členem domácnosti. 1. vyd. Bratislava: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1992. s. 25. ISBN 80-7138-065-2.

Jak již bylo řečeno, jedna z respondentek má již vidinu nástupu do nového zaměstnání. V souvislosti s touto dobrou zprávou dotyčná vyjádřila upřímnou a obrovskou radost z úspěchu ve výběrovém řízení, ale zároveň také zmínila obavy z nového kolektivu, z režimu práce, na který již není zvyklá. Pozitivní nálada však převládala a zakrývala tyto obavy. Jednoznačně však dotazovaná vyjádřila myšlenku, že si práce nyní mnohem více váží, než kdy dříve.

3.6.6 Dlouhodobá nezaměstnanost a vliv na partnerský život

Nezaměstnanost je pro každého jedince zátěžovou situací, zvláště pokud trvá dlouhou dobu. Člověk má možnost přemýšlet, zvažovat svůj dosavadní život a měnit plány do budoucnosti. Podle individuálních psychických predispozic se může změnit i chování jedince, což je samozřejmě potenciálním zdrojem konfliktů mezi členy rodiny, mezi partnery. Ve výzkumu V. Kuchařové 79% respondentů přiznalo psychickou náročnost situace a z toho 28% vidí situaci dlouhodobé nezaměstnanosti jako neřešitelnou.⁸⁹

Stejný výzkum také prokazuje obavy z následků nezaměstnanosti. Mezi ty hlavní patří sociální deviace, jako je například alkoholismus, drogová závislost nebo agresivita, ale o tomto ohrožení dlouhodobě nezaměstnaných již bylo hovořeno v teoretické části.

---

⁸⁹ KUCHAROVÁ, V. Rodina s nezaměstnaným členem domácnosti. 1. vyd. Bratislava: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1992. s. 27. ISBN 80-7138-065-2.

Dále výzkum uvádí subjektivní obavu jedince o fyzické a psychické zdraví, sociální bídu a v neposlední řadě změny v demografickém chování rodin. Tyto změny zahrnují zvýšenou rozvodovost a sníženou sňatkovost.⁹⁰

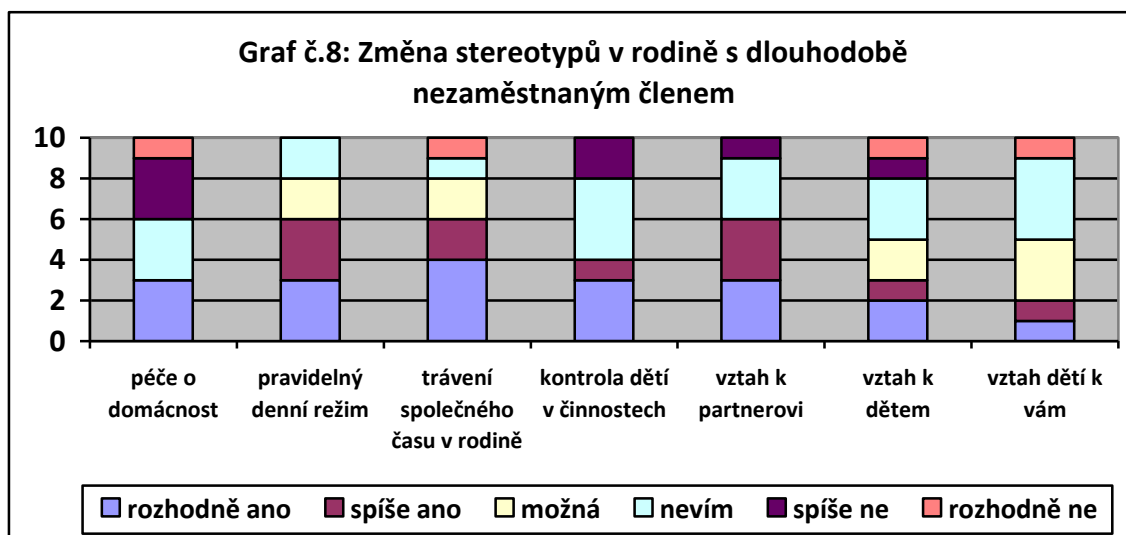
Rozvodovost byla v souvislosti s nezaměstnaností již zmiňována. Rozvod je však většinou dlouhý proces, a proto je vhodné se zaměřit na signály, které mohou krizi v rodině předcházet. Prvním ukazatelem může být čas trávený společně s partnerem. Zda nastala nějaká změna ověřuje otázka číslo 11 v dotazníku. Celkem 33 respondentů odpovědělo na tuto otázku, přičemž 8x se objevila odpověď „rozhodně ano“ mám více času na partnera a děti. Největší zastoupení (4 tyto odpovědi) jsou ve skupině nezaměstnaných déle než 1 rok. Zbylé dvě skupiny si rozdělily po dvou těchto odpovědích. „Spíše ano“ se objevuje celkem 10x a je tedy nejčtenější odpovědí. Tato četnost je rozdělena po 4 odpovědích mezi skupiny nezaměstnaných 3 – 6 měsíců a nad 1 rok. Vzhledem k těmto výsledkům lze předpokládat, že distribuce času mezi partnera a děti se odvíjí spíše podle osobnostních vlastností a nelze tedy vysledovat určitou pravidelnost ve skupinách podle doby nezaměstnanosti. Jediné číslo, které výrazněji vybočuje je počet odpovědí „spíše ne“ u lidí bez práce po dobu přesahující 1 rok. Tato odpověď se objevuje celkem 3x, přičemž ve zbylých skupinách se objevuje jednou a nulakrát. I tato tendence může být a pravděpodobně je spíše vypovídající vzhledem k jednotlivým respondentům, než k celé skupině.

---

⁹⁰ KUCHAROVÁ, V. Rodina s nezaměstnaným členem domácnosti. 1. vyd. Bratislava: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1992. s. 26. ISBN 80-7138-065-2.

3.6.7 Změny stereotypů v rodině

Podrobnější informace měla na toto téma poskytnout otázka číslo 12, ale její správné vyplnění se objevilo jen u malého množství dotazníků. V případě dlouhodobě nezaměstnaných respondentů, tedy u 38 dotazníků byla tato otázka správně vyplněna pouze ve 13 případech. Díky tomuto nízkému počtu není možné usuzovat na celou skupinu, ale je zajímavé porovnat jednotlivé odpovědi. Počet správně vyplněných dotazníků byl dále snížen, protože byly vyřazeny ty exempláře, které vyplňovali lidé, kteří zároveň uvedli, že nemají děti. U takových respondentů bylo většinou k otázce týkající se dětí vyplněno „rozhodně ne“, což by mohlo zkreslit celkový dojem.

Graf číslo 8 zobrazuje výsledky otázky číslo 12 u celkem 10 respondentů, kteří splnili tři podmínky: dlouhodobá nezaměstnanost, správně vyplněné odpovědi a rodina s dětmi. U většiny oblastí se objevuje převaha odpovědi „rozhodně ano“ a „spíše ano“. Nezanedbatelným procentem je zastoupena i odpověď „nevím“ u téměř všech oblastí. Respondenti by pravděpodobně potřebovali více prostoru k zamyšlení, stejně tak jak tomu bylo v případě rozhovorů s respondentkami, které se u tohoto typu otázek dlouze zamýšlely a dvě z nich nejprve sdělily „to nevím“ a až po chvíli svou výpověď upravily.

Zajímavý poměr odpovědí se objevuje u oblasti péče o domácnost, kde můžeme sledovat stejné zastoupení odpovědí „rozhodně ano“, „nevím“ a „spíše ne“. Tato škála se pohybuje od kladné až po zápornou odpověď a vyjadřuje tak pravděpodobně odlišnost rodinného zázemí jednotlivých respondentů. V této souvislosti je vhodné zmínit rodinné poměry těchto 10 respondentů. Ve vzorku jsou dva svobodní, čtyři sezdání, tři rozvedení a jeden vdovec či vdova. Tato škála je také velice široká a je tedy logické, že především otázka týkající se péče o domácnost může být takto široce zodpověditelná. Oblasti spojené s dětmi jsou častěji označeny neutrálním „nevím“, což může být způsobeno tím, že respondenti tyto oblasti zatím nereflektovali. V rozhovorech se autorka setkala s postojem, který předpokládal, že děti tuto situaci nepocítují. S tím však nelze než nesouhlasit, protože změna v chování, depresivní nálady a starosti dětí na svých rodičích vidí právě jako první, neboť jsou k těmto stavům a vůbec změnám citlivější.

Otázka změn v domácnosti byla probírána samozřejmě i v rozhovorech a dalo by se říci, že mnohem podrobněji. Všechny respondentky měly dostatek prostoru, aby se mohly nad jednotlivými otázkami zamyslet. Jak již bylo zmíněno výše, dvě z respondentek nejprve vyjádřily nejasný názor, který postupně upravily díky možnosti přemýšlet nahlas. Nejstarší z respondentek hovořila o změnách spojených s domácností a rodinou s obtížemi, neboť doba nezaměstnanosti byla též spojena s rozvodem a zařizováním nového života. Právě z důvodu náročného rozvodu nebyla příliš ve styku ani se svými dětmi, které zůstaly s otcem. Tato situace se však postupně zlepšovala. Respondentka však jednoznačně sdělila, že opora rodiny v tak náročné situaci významně chyběla. Absence stálého zaměstnání tomuto stavu nepřispěla. Respondentka se tak zaměřila na různé brigády, které zabíraly mnoho času a také poskytovali finance pro základní zajištění životní úrovně. Jak se říká, po hlavě se vrhla do sportu, aby zkrátila čas trávený v prázdném bytě, kdy jí dělaly společnost vzpomínky a navršující se složenky.

Další z respondentek opustila své poslední zaměstnání dobrovolně, protože se stěhovala k novému partnerovi do jiné části republiky. Změna spojená s počátkem nezaměstnanosti byla tedy spíše osobního charakteru.

Tato dotazovaná je bez práce druhý rok a jak sama uvedla, začala si to uvědomovat zhruba až po roce. První rok se sžívala s novým prostředím, s rodinou svého partnera a s partnerem samotným. Nezaměstnanost jí poskytla dostatek času věnovat se novému partnerovi a díky tomu se jim podařilo se lépe sblížit. Pomáhala dětem aklimatizovat se v nové škole, začít nové koníčky a hledat nové kamarády. Hlavní dopad nezaměstnanosti se u této ženy projevil, jak již bylo řečeno až po roce bez práce. Uspořené finance došly a výdělky z brigády nepokryly všechny potřeby. I z tohoto důvodu přijala rekvalifikační kurz s nadějí, že se situace urychlí a zlepší. V době, kdy začala nezaměstnanost naléhat na psychiku intenzivněji, začaly u jejího syna zdravotní problémy, takže téma nezaměstnanosti bylo nahrazeno něčím mnohem intenzivnějším. Respondentka sdělila, že v té době byla ráda, že neměla práci, protože mohla být se synem v nemocnici, chodit za ním na návštěvy každý den a zároveň se zvládala starat o mladší dceru tak, aby nepocítila zanedbání nebo nedostatek pozornosti. Tato respondentka sama sobě nastavila velice pevný denní režim, který dodržuje ve všedních dnech. Díky tomu si udržela pojem o pracovním týdnu a víkendu. Její den začíná doprovodem dětí na školní autobus, poté tráví až dvě hodiny vyhledáváním inzerátů a nabídek práce na internetu. Příprava oběda a úklid domácnosti, popřípadě práce na zahradě zabere většinu dne. Dvakrát do týdne jezdí do blízkého města na nákup, úřad práce a obchází nástěnky s nabídkami zaměstnání, zároveň vyzvedává děti ze školy nebo kroužků. Tímto systémem si udržela základní časové rozdělení dne na práci a odpočinek neboli volný čas. U nezaměstnaných se objevuje problém s příliš velkým prostorem pro volný čas, který však nejsou schopni využít, protože volný čas je jakousi odměnou za práci. Pokud práce chybí, máme tendenci podvědomě se přestat odměňovat. Nezaměstnaní mají více volného času a nenaučí-li si jej zorganizovat, tak jak to učinila zmíněná respondentka, může dojít až k celkové dezorientaci.⁹¹

---

⁹¹ MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 78. ISBN 80-86429-08-3.

Poslední z respondentek pocítila změny v domácnosti především z hlediska financí. V předešlé době žila z peněz manžela a nemusela řešit jejich dostatek či nedostatek. Nyní je v situaci, kdy zvažuje každou věc před jejím nákupem a omezuje své zájmy a v nejbližší době, pokud nedojde k vylepšení situace, bude muset omezit i zájmy svého syna. Jak již bylo zmíněno výše, tato respondentka pocítuje depresivní stavy a není oporou pro svého manžela, který by ve vlastní náročné situaci potřeboval maximální podporu právě v rodině. Tato respondentka hledá práci, aby si udržela standart, který se může zdát vysoký, a vyřešila tak také otázku svého volného času, protože syn půjde brzy do školy. Zatím dochází do školky pouze na dopoledne a tak volného času bez syna není zatím tolik. Dotazovaná vyjádřila názor, že změny v jejich domácnosti byly nevyhnutelné a snaží se k nim přistupovat pozitivně. Náročnost situace však na ni doléhá a stává se stále akutnější.

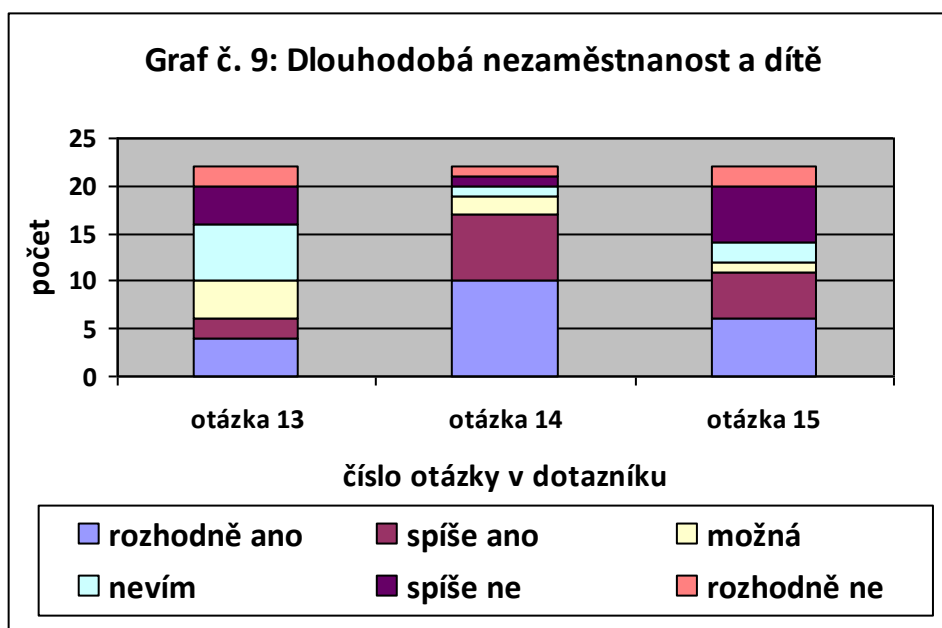
3.6.8 Děti v rodině s nezaměstnaným členem.

Hovoříme-li o rodině, je nutné se krom rodičů, kteří jsou bez práce, zaměřit i na jejich děti. Z tohoto důvodu byly z dotazníků vybrány ty, které vyplňoval respondent, jenž uvedl, že má dítě. Toto téma poskytuje prostor pro srovnání situací mezi krátkodobě a dlouhodobě nezaměstnanými. Následující grafy obsahují odpovědi na tři otázky týkající se dětí v souvislosti s nezaměstnaností rodiče. Vzorek dlouhodobě nezaměstnaných je složen celkem z 22 respondentů a u krátkodobě nezaměstnaných uvedlo jen 10 respondentů, že mají dítě. I přes tato čísla je dobré se na podobnosti nebo případné rozdíly podrobněji podívat. Pro oba grafy platí stejné otázky z dotazníku:

13: Domníváte se, že Vaše současná situace ovlivní budoucnost Vašich dětí?

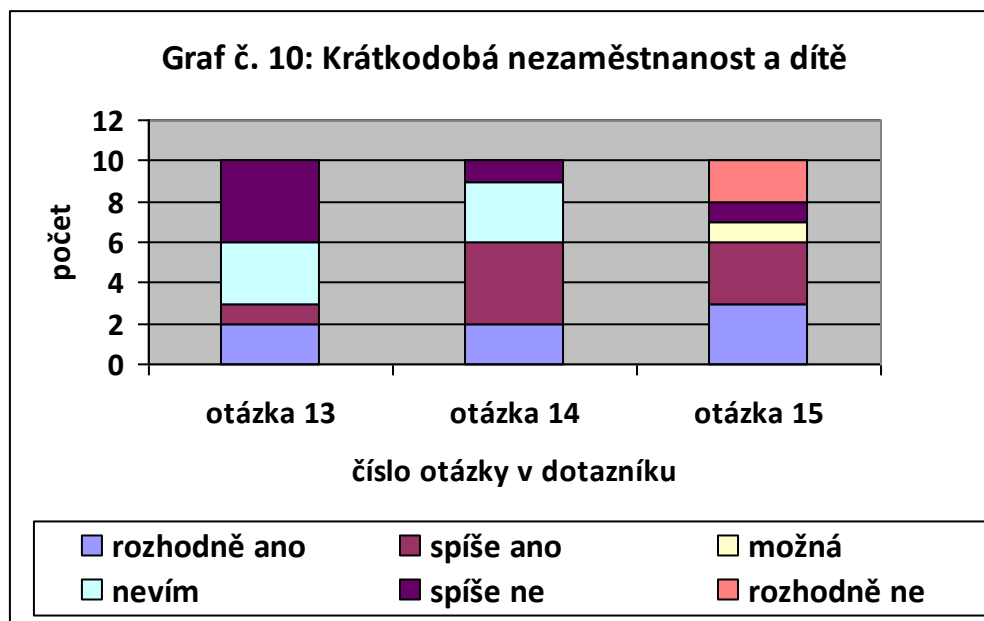
14: Máte pocit nedostatku financí především vzhledem k dětem?

15: Mluvíte s dětmi o Vaší situaci?

Graf číslo 9 zobrazuje situaci, tak jak ji vidí dlouhodobě nezaměstnaní. Je možné sledovat velkou škálu odpovědí. Respondenti plně využívali všechny nabízené možnosti. U grafu číslo 10 tomu tak není. Respondenti volili méně možností a stačila jim menší škála na vyjádření názorů. Tento fakt může být spojený s počtem respondentů, kteří jsou ve vzorku zahrnuti.

Výrazně nejvyššího počtu odpovědí dosahuje otázka číslo 14 v grafu 9. Tímto se částečně potvrzuje předpoklad, že dotazovaní cítí největší negativum spojené s nezaměstnaností v nedostatku financí. Graf číslo 10 zobrazuje situaci, jak ji vidí lidé, kteří jsou bez práce po kratší dobu. Zde se ve stejné otázce objevuje potvrzení předpokladu, ale ne tak výrazně. Respondenti v tomto případě častěji volili možnost „spíše ano“ než silnější variantu „rozhodně ano“. Krátkodobě nezaměstnaní volili častěji odpověď „nevím“ především u otázky číslo 14.

Tento trend může být způsoben tím, že lidé, kteří jsou bez práce po kratší dobu, mohou mít ještě finanční zásoby, dostávají odstupné anebo si ještě nepřipustili to, že se jejich situace výrazně změnila. Dlouhodobě nezaměstnaní celkově častěji volili nejsilnější negativní odpověď „rozhodně ne“. Tato odpověď se objevila u všech otázek a to minimálně v jednom případě. Krátkodobě nezaměstnaní tuto možnost volili jen u jedné otázky a to v případě otázky číslo 15. Zajímavé je se podívat v porovnání na otázku číslo 13. Přibližně ve stejném poměru se objevují první dvě kladné možnosti „rozhodně ano“ a „spíše ano“. Odpověď, která se objevuje u dlouhodobě nezaměstnaných a v případě krátkodobě nezaměstnaných vůbec ne, je „možná“. Tento fakt lze vysvětlit samotnou situací daných lidí. Dlouhodobě nezaměstnaní si jsou mnohem více vědomi své situace a proto si i připouští, že tato situace může ovlivnit jejich děti. Nikdo si však nechce hned připustit tu nejhorší variantu, tudíž v možnosti „možná“ je vyjádřena jakási naděje na zvládnutí celé nepříjemné životní situace tak, aby neovlivnila děti. Oproti tomu krátkodobě nezaměstnaní si vliv na děti nepřipouští nebo o situaci ještě nepřemýšleli a zvolili možnost „nevím“.

3.6.9 Pozitiva a negativa dlouhodobé nezaměstnanosti

Pozitiva a negativa byla zjišťována v otázce číslo 16. Díky možnosti vepsat vlastní odpovědi se výsledky u jednotlivých respondentů samozřejmě liší. Někteří byli schopni vyplnit všechna volná políčka, jiní vypsalí jen jedno a další například napsali, že pozitiva nejsou žádná. Jeden z respondentů vypsal tři negativa a tři pozitiva přesně tak, jak je popisují učebnice a odborná literatura. Ve škole bych takového člověka obvinila z opisování, ale zde jen můžeme dodat, že se jedná o životní zkušenost, která byla popsána v odborné literatuře. Tento respondent uvádí jako pozitiva větší množství času, to, že se častěji vídá s rodinou, a více času na své koníčky. Hlavní tři negativa u tohoto člověka jsou nedostatek peněz, vzdalování se přátel a nedostatek peněz na zájmy a koníčky.

Z celkového počtu 38 dlouhodobě nezaměstnaných respondentů doplnilo pozitiva a negativa jen 27. Není reálné zachytit všechny odpovědi, které se v dotaznících objevily, ale alespoň je možné se zaměřit na ty, které se opakují nebo jsou něčím výrazné. Nejprve se zaměříme na pozitiva. Nejčastěji zmiňovaným pozitivem je dostatek volného času, tato odpověď se objevila celkem 16x. V pořadí dalším „nejoblíbenějším“ pozitivem je rodina a to v různých formách. Čas na rodinu, prostor pro společné trávení času, zlepšení vztahu s partnerem či dětmi atd. Následuje čas na koníčky a zájmy. Jako další častá odpověď se objevuje tvrzení, že vzniklá situace nemá žádná pozitiva. Ve dvou případech se objevilo pozitivum možnosti delšího spánku.

Negativa zahrnují také celou řadu různých odpovědí, ale výrazně nejčastějším negativem jsou peníze. Jako negativum peníze vypsal celkem 25 respondentů z 27, což významně překračuje autorčin předpoklad, že tuto odpověď uvede více než polovina respondentů. Dalším významným negativem z hlediska počtu je psychické napětí a deprese. Toto negativum bylo zmíněno celkem 11x.

Další negativa početně taktéž významná jsou názory okolí a s tím spojená ztráta sociálních kontaktů a dále pocit méněcennosti. Za zmínku stojí odpověď, která se objevila jen jednou, ale je významově zajímavá. Jeden z respondentů pod kolonku negativa připsal „žádná negativa nejsou, jinak bych se zbláznil“. Tato odpověď vyjadřuje situaci dlouhodobě nezaměstnaných – jsou v náročné situaci, která je nejen psychicky náročná. Určitým řešením tak je její popření nebo alespoň zlehčování.

Výsledky dotazníkového šetření ukázaly jisté tendence, které byly potvrzeny v průběhu rozhovorů. Všechny respondentky za hlavní negativum označily nedostatek financí. Peníze těmto ženám chybí především v souvislosti s dětmi – na jejich koníčky, hračky a oblečení. Zmíněna byla také informace, že pokud bude situace nezaměstnanosti trvat delší dobu, finance by chyběly i na zajištění vybavení do školy a na školní akce, které jsou stále finančně náročnější. Žena se staršími dětmi uvedla, že finance chyběly právě dětem, nebo alespoň ona měla ten pocit. Žena s malým chlapcem uvedla jako další negativum psychické vypětí ze vzniklé situace. Pocit méněcennosti a obavy ze znovuzařazení do pracovního kolektivu se však objevují u všech žen. Pozitiva zmiňovaná v rozhovorech jsou především spojena s časem na děti, domácnost a celkově rodinu. Jedna z respondentek uvedla, že dostatek volného času ji umožnil se sblížit s partnerem. Její situace však byla specifická díky přestěhování k partnerovi do nového prostředí.

3.7 Shrnutí praktické části

Praktická průzkumná část nastínila aktuální situaci nezaměstnaných. Nezaměstnaní jsou členové společnosti, kteří z různých důvodů nemají práci. V dnešní době se člověkem bez práce může stát téměř kdokoli, protože jistoty nejsou již v žádném zaměstnání.

Nezaměstnaní lidé se musí vypořádat se vším tak jako zaměstnaní, ale navíc řeší nedostatek financí, zvýšenou psychickou zátěž a částečné vyloučení ze společnosti. Rodina je v takové situaci velice důležitým prvkem v udržení stability. Pomáhá zvládnout nezaměstnanému jeho situaci, ale sama je často touto situací ohrožena. A ohrožena je především zvýšenou rozvodovostí nezaměstnané populace, sklonem k patologickému chování a změnami v chování obecně.

Výzkum z roku 1992 praví: „s délkou nezaměstnanosti se pesimismus výrazněji nezvyšuje.“⁹² S tímto tvrzením není možné souhlasit a nesouhlasí s ním ani odborníci na téma dlouhodobé nezaměstnanosti. Především rozhovory s respondenty prokázaly pravý opak. Pocit méněcennosti a zvyšující se pesimismus v souvislosti s hledáním práce byl zmiňován všemi respondenty. Při posuzování situace dlouhodobě nezaměstnaných je zapotřebí posuzovat jedince individuálně a nejlépe k němu tak i přistupovat. Vzhledem k vysokému počtu nezaměstnaných je však nutné najít určité zákonitosti v chování a smýšlení nezaměstnaných, která měl tento praktický průzkum ověřit.

---

⁹² KUCHAROVÁ, V. Rodina s nezaměstnaným členem domácnosti. 1. vyd. Bratislava: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1992. s. 28. ISBN 80-7138-065-2.

4 Závěr

Diplomová práce se zaměřila na téma dlouhodobé nezaměstnanosti a jejího vlivu na rodinu. Z pohledu tří hlavních hledisek se autorka zabývala dlouhodobou nezaměstnaností: jak ji vidí společnost, dalším hlediskem byla individuální zkušenost jedince s nezaměstnaností a jako poslední hledisko byla rodina, kterou nezaměstnanost ovlivňuje. Téma vlivu nezaměstnanosti na rodinu a její členy však není omezeno pouze na jednu kapitolu, nýbrž protíná všechna ostatní témata. Dlouhodobá nezaměstnanost jako jev objevující se v soudobé společnosti stále významněji je důležitým tématem pro sociologii, psychologii a v neposlední řadě i ekonomii.

Odborná literatura hovoří o dlouhodobé nezaměstnanosti jako o problému současné společnosti, který ji ovlivňuje napříč všemi věkovými skupinami a všemi sociálními vrstvami. Dnes se nezaměstnanost netýká jen lidí s nízkým vzděláním, i když jejich zastoupení je významnější, ale můžeme ji spojovat i s lidmi vysokoškolsky vzdělanými. Tento trend souvisí se změnami ve společnosti, která se mění s každým novým strojem, s každou novou technologií, s každým novým programem, který nahrazuje lidskou práci. Díky tomu ubývá pracovních míst pro lidi bez vzdělání a vyžadována je naopak specializaci ve vzdělávání, ale ani ta již nezaručuje získání práce.

Změny ve společnosti se týkají nejen pracovního trhu jako takového, ale také rodin, které tvoří společnost. Stále častěji se setkáváme s rodinami poznamenanými rozvodem, který je velice často následkem nezaměstnanosti. Podoba tradiční rodiny se mění a hovoříme-li o tradiční rodině v dnešní době, musíme zahrnout nukleární rodinu a stále častěji její formu s jedním rodičem. Tento typ rodiny není úplný, což se projevuje především v případě nezaměstnanosti. Jeden člen, který živí své děti, musí zastat role i za chybějícího partnera. Při hledání práce je tak matka živitelka, statisticky významně více zastoupena než muž živitel dítěte, znevýhodněna při hledání práce.

Praktický výzkum, který byl součástí diplomové práce, potvrdil teze vyřčené v teoretických zdrojích. Ve vzorku respondentů se rozvedený jako rodinný stav objevil ve větším zastoupení u dlouhodobě nezaměstnaných. Věkové rozložení respondentů se také liší u dlouhodobě a krátkodobě nezaměstnaných. Se zvyšujícím se věkem se u dlouhodobě nezaměstnaných zvyšuje zastoupení oproti opačnému trendu u krátkodobě nezaměstnaných. Vzdělání bylo zastoupeno v celé možné šíři od základního až po vysokoškolské. Respondenti potvrdili stanovený předpoklad, že finance jsou hlavním negativem u více než $\frac{1}{2}$ z nich a tento předpoklad byl početně ještě překročen. Odpovědi na otázky týkající se rodiny a dětí se samozřejmě rozcházejí na celé škále možností, která byla v dotaznících poskytnuta. Kvalitativní šetření potvrdilo výsledky kvantitativního šetření. Respondentky vyjádřily stejné tendence, které je možné najít jak ve výsledcích dotazníků tak také v literatuře věnující se tomuto tématu.

Dlouhodobá nezaměstnanost je téma, které se může dotknout každého z nás, a proto je dobré se na něj zaměřit a naučit se s ním pracovat. Tato práce měla zmapovat situaci současných nezaměstnaných a porovnat ji s literaturou. Vzhledem k tomu, že teoretické zdroje vychází z výzkumů uskutečněných například i před více než 10 lety, mohlo dojít ke zjištění, že dnešní dlouhodobě nezaměstnaní na svoji situaci pohlížejí odlišně. Toto se částečně potvrdilo v souvislosti s výzkumem z roku 1992, který pracoval s nově demokratickou společností, která se učila pracovat a žít se svobodou. I díky tomu se některé názory neshodují, ale ostatní výzkumy konané především ve Velké Británii odpovídají naší současné situaci.

Výsledky a závěry této diplomové práce nastínily situaci dlouhodobě nezaměstnaných především v Libereckém kraji. Poznatky z této práce a samozřejmě též z teoretických zdrojů mohou být využitelné pro preventivní práci s nezaměstnanými. Prevence by měla předcházet především vzniku sociálně patologických jevů, psychických poruch a dalších negativních důsledků nezaměstnanosti. Díky předcházení těmto jevům je možné ušetřit nejen finance daňových poplatníků, ale také ušetřit společnost od rozrůstání negativního působení skupiny dlouhodobě nezaměstnaných.

Nezaměstnanost nemůžeme ze společnosti vymýtit, ale alespoň můžeme předejít jejímu špatnému vlivu na majoritní pracující společnost.

5 Seznam literatury:

BUCHTOVÁ, B. Nezaměstnanost je jako nevyléčitelná nemoc. Psychologie dnes, 1999, roč. 5., č. 5, s. 8-11.

BUCHTOVÁ, B. a kol. Člověk – psychosomatická bytost: k problému lidské sebereflexe. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 234 s. ISBN 80-210-1341-9.

BUCHTOVÁ, B. a kol. Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 240 s. ISBN 80-247-9006-8.

KUCHAŘOVÁ, V. Rodina s nezaměstnaným členem domácnosti. 1. vyd. Bratislava: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1992. 45 s. ISBN 80-7138-065-2.

MACH, Petr. [online][cit. 2010-10-24]. [poslední úprava 31.10.2007]. Dostupný z WWW: <<http://petrmach.cz/cze/prispevek.php?ID=352>>

MPSV [online]. [cit. 2010-11-07]. Dostupný z WWW : www.mpsv.cz

MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. 172 s. ISBN 80-86429-08-3.

PALÁN, Z. Lidské zdroje: výkladový slovník. 1. vyd. Praha: Academia, 2002. 280 s. ISBN 80-200-0950-7.

SOBOTKOVÁ, I. Psychologie rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 176 s. ISBN 80-7178-559-8.

SOCHŮREK, J. Vybrané kapitoly ze sociální patologie I. díl: úvod do sociální patologie, sociálně patologické skupiny. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2001. 81 s. ISBN 80-7083-494-3.

SOUKUPOVÁ, E. Neprovdané matky na trhu práce. [online][cit. 2010-11-22]. Dostupný z WWW: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=295&lst=111>

ŠVINGALOVÁ, D. Kapitoly z psychologie II. díl: psychologie osobnosti. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2002. 94 s. ISBN 80-7083-614-8.

ŠVINGALOVÁ, D., PEŠATOVÁ, I. Uvedení do výzkumu a metodika tvorby bakalářské práce. 1. Vyd. Liberec: Technická univerzita, 2006. 78 s. ISBN 80-7372-046-9.

6 Seznam příloh

Příloha 1: Uzavřený dotazník

Příloha 2: Otevřený dotazník

Příloha1

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Tento dotazník byl vytvořen jako součást Diplomové práce. Jeho výsledky budou využity pouze pro účely této práce. Děkuji za vyplnění dotazníku.

1) Váš věk?

- a) do 20   b) 20 – 30   c) 30 – 40   d) 40 – 50   e) 50 – 60   f) nad 60

2) Rodinný stav?

- a) Svobodný/á   b) ženatý/vdaná   c) rozvedený/á   d) vdovec/vdova   e) registr. partner

3) Jsou ve Vaší rodině děti?

Pokud ano, vyplňte jejich pohlaví a věk.....

4) Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) Základní   b) vyučený/á   c) vyučený/á s maturitou   d) střední š. s maturitou   e) VOŠ   f) VŠ

v oboru.....

5) Jak dlouho trvalo Vaše poslední zaměstnání?

- a) Méně než 3 měsíce   b) 3 – 6 měsíců   c) 6 měsíců až 1 rok   d) více než 1 rok

6) Jak dlouho jste bez zaměstnání?

- a) Méně než 3 měsíce   b) 3 – 6 měsíců   c) 6 měsíců až 1 rok   d) více než 1 rok

7) Vaše aktivita při hledání nového zaměstnání:

- odpovídáte sám/a na inzeráty v novinách či na internetu?   a) ano   b) ne

- účastnil/a jste se nějakého rekvalifikačního kurzu? Jakého?   a) ano   b) ne

8) Proč si myslíte, že jste bez zaměstnání? Můžete zvolit i více variant.

- a) nedostatek míst   b) zdravotní stav   c) mám malé dítě/děti   d) nevhodné vzdělání
e) jiné.....

9) Nastaly nějaké změny v domácnosti po ztrátě zaměstnání?

- a) rozhodně ano   b) spíše ano   c) možná   d) nevšiml/a jsem si   e) spíše ne   f) rozhodně ne
g) jiné.....

10) Jak trávíte svůj osobní volný čas?

- a) s rodinou   b) s přáteli   c) hledáním nové práce   d) sport   e) knihy, hudba
f) jiné.....

11) Máte více času na svého partnera a děti?

- a) rozhodně ano   b) spíše ano   c) možná   d) nevím   e) spíše ne   f) rozhodně ne
g) jiné.....

12) Změnily se nějakým způsobem stereotypy ve Vaší rodině?

Ke každé oblasti případné změny přiřipšte písmeno jedné z následujících odpovědí:

- a) rozhodně ano   b) spíše ano   c) možná   d) nevím   e) spíše ne   f) rozhodně ne

i) Péče o domácnost:

ii) Váš pravidelný denní režim:

iii) Trávení společného času v rodině:

iv) Kontrola dětí v jejich činnostech (škola, zájmy, návštěvy přátel):

v) Vztah k partnerovi:

vi) Vztah k dětem:

vii) Vztah dětí k Vám:

13) Domníváte se, že Vaše současná situace ovlivní budoucnost Vašich dětí?

- a) rozhodně ano   b) spíše ano   c) možná   d) nevím   e) spíše ne   f) rozhodně ne
g) jiné.....

14) Máte pocit nedostatku financí především vzhledem k dětem?

- a) rozhodně ano   b) spíše ano   c) možná   d) nevím   e) spíše ne   f) rozhodně ne

15) Mluvíte s dětmi o Vaší situaci?

- a) rozhodně ano   b) spíše ano   c) možná   d) nevím   e) spíše ne   f) rozhodně ne
g) jiné .....

16) Vyjmenujte tři negativa a tři pozitiva Vaší současné situace.

Pozitiva

Negativa

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Příloha 2

Dotazník

- 1) Váš věk?
a) 20 – 30   b) 30 – 40   c) 40 – 50   d) 50 – 60
- 2) Rodinný stav?
a) Svobodný/á   b) ženatý/vdaná   c) rozvedený/á
- 3) Členové rodiny – děti a jejich věk:
- 4) Obor Vašeho vzdělání?
- 5) Vaše poslední zaměstnání?
- 6) Doba, po kterou jste bez zaměstnání?
- 7) Proč si myslíte, že jste bez zaměstnání?
- 8) Zúčastníte se nebo zúčastnil/a jste se rekvalifikačního kurzu nebo jiné aktivity Pracovního úřadu?
- 9) Nastaly nějaké změny v domácnosti po ztrátě zaměstnání?
- 10) Máte pravidelný denní režim?
- 11) Jak trávíte svůj osobní volný čas?
- 12) Máte víc času na svého partnera a děti?
- 13) Změnily se nějakým způsobem stereotypy ve vaší rodině?
  - i) Péče o domácnost:
  - ii) Trávení společného času v rodině:
  - iii) Kontrola dětí v jejich činnostech (škola, zájmy, návštěvy přátel):
  - iv) Vztah k partnerovi:
  - v) Vztah k dětem:
  - vi) Vztah dětí k Vám:
- 14) Domníváte se, že Vaše současná situace ovlivní budoucnost Vašich dětí?
- 15) Máte pocit nedostatku financí především vzhledem k dětem?
- 16) Mluvíte s dětmi o Vaší situaci?
- 17) Vyjmenujte tři negativa a tři pozitiva Vaší současné situace.

